

International Federation of
Library Associations and Institutions

Biblioteksbetjening af mennesker med ordblindhed

IFLA Guidelines revideret og udvidet

**Et fælles projekt mellem IFLA sektionerne:
Library Services to People with Special Needs (LSN)
Libraries Serving Persons with Print Disabilities (LPD)**

December 2014

Dansk udgave, februar 2016

International Federation of Library Associations and Institutions, 2014

Biblioteksbetjening af mennesker med ordblindhed. IFLA Guidelines - revideret og udvidet

© 2014 by International Federation of Library Associations and Institutions.

Denne publication er udgivet under the Creative Commons Attribution 3.0 (Unported) licens.

For at få adgang til denne licens, se: <http://creativecommons.org/licenses/by/3.0>

Originaludgaven på engelsk er oversat og bearbejdet til dansk af Helle Mortensen.

Udgivet 2016 af Danmarks Biblioteksforening (pdf-format).

Layout: Stæhr Grafisk.

IFLA
P.O. Box 95312
2509 CH Den Haag
Netherlands

www.ifla.org

DANMARKS
BIBLIOTEKSFORENING

INDHOLD

Forord	5
Introduktion	7
Formål	7
Baggrund	7
Filosofi	8
Målsætning	8
1. Hvad er ordblindhed?	9
1.1 Diskussion af definitioner på ordblindhed	9
1.2 Udfordringer for læsere med ordblindhed	10
1.3 Konsekvenser for læsning: karakteristik af læsere med ordblindhed	11
1.4 Forskellige sprog – forskellige problemer	12
1.5 Perspektiver for mennesker med ordblindhed	12
2. Lovgrundlag	13
2.1 Problemer med ophavsret	13
2.2 Konsekvenser for biblioteksbetjeningen af mennesker med ordblindhed	13
3. Velkommen på biblioteket!	14
3.1 Introduktion	14
3.2 Oplevelsen af biblioteket	14
3.3 Biblioteksrummet og præsentationen	15
3.4 Markedsføring i og udenfor biblioteket	17
3.5 Andre bibliotekstyper	18
3.6 Akademiske biblioteker	19
4. Bibliotekspersonalet	20
4.1 Skab bevidsthed	20
4.2 Bibliotekspersonalet	20
4.3 Biblioteksskoler	21
4.4 Livslang læring	21
4.5 Strategisk planlægning	22
4.6 Betjening og vejledning	22
5. Indhold	23
5.1 Trykte materialer	23
5.2 Letlæst	23
5.3 Lydbøger	23
5.4 Digital information og e-bøger	25
5.5 Synkroniseret tekst og lyd	25
5.6 Digitale multimedie (hybrid) bøger	25
5.7 Brug af multimedier: billeder, tegneserier, grafiske noveller, video	25
5.8 Oversigt	26

6. Læseværktøjer og it-støtte	27
6.1 Hvad man skal være bevidst om	27
6.2 Mobile læseværktøjer	27
6.3 Afspillere og software til afspilning af DAISY-bøger	27
6.4 Tekst-til-tale (TTS)	28
6.5 E-bogs læsere	28
6.6 Supplerende hjælpemidler	29
7. Nu er det op til dig!	30
Checkliste	31
8. Ordliste	33
9. Referencer	35
9.1 Forord	35
9.2 Kapitel 1 Hvad er ordblindhed?	35
9.3 Kapitel 3 Velkommen på biblioteket!	36
9.4 Kapitel 5 Indhold	37
9.5 Kapitel 6 Læseværktøjer og it-støtte	37
9.6 Kapitel 8 Ordliste	37
Appendiks A: Best practice	38
Appendiks B: Vidensbank	43
Introduktion	43
Ordblindhed	43
Inklusion	44
Handicapforståelse. Forskellige modeller	44
Begrænsninger i ophavsretten	44
Ordblindevenligt tryk	45
Letlæste materialer	46
Hvordan integreres DAISY-lydbøger?	46
Ulemper ved digital tekst	47
E-bogslæsere	47
Eksempler på DAISY-multimedie bøger	47

FORORD

Formålet med *IFLA guidelines for biblioteksbetjening af mennesker med ordblindhed* er, at vejlede IFLA's professionelle afdelinger og medlemmer verden over i bestræbelserne på at udvikle og implementere biblioteksbetjening af mennesker med ordblindhed. Disse guidelines er både en revision og udvidelse af de tidligere guidelines, som IFLA udgav i 2001 i serien: *Professional Report No. 70*.

De reviderede og udvidede guidelines er udviklet af en international arbejdsgruppe i et samarbejde mellem sektionerne *Library Services to People with Special Needs (LSN)* og *Libraries Serving Persons with Print Disabilities (LPD)*.

Projektet er godkendt og understøttet af IFLA projektmidler (Project number: E3.09.1-2/12), og IFLA Division III / LSN har taget initiativ til projektet.

Arbejdsgruppens medlemmer:

- SaskiaBoets (Luisterpuntbibliotheek, Flemish Library for Audio Books and Braille Books, Belgium)
- Helle Mortensen (Lyngby-Taarbæk Public Libraries, Denmark)
- Koen Krikhaar (Dedicon, the Netherlands)
- Misako Nomura (Japanese Society for Rehabilitation of Persons with Disabilities, Japan)
- Mieke Urff (Dedicon / Windesheim University, the Netherlands).

Det første projektmøde fandt sted på IFLA konferencen i Helsinki (August 2012). Efter mange Skype konferencer, e-mails og to møder var vi klar til at præsentere de reviderede og udvidede IFLA Guidelines for biblioteksbetjening af mennesker med ordblindhed på IFLA konferencen i Lyon (August 2014).

Arbejdsgruppen henvendte sig til IFLA netværket via formændene for de 6 relevante IFLA sektioner for at indhente ideer og eksempler på best practice (November 2012).

Arbejdsgruppens medlemmer har konsulteret kendte internationale eksperter på ordblindeområdet, organisationer, informationseksperter og bibliotekspersonale med erfaringer inden for området. Arbejdsgruppen har benyttet data fra eksisterende internationale undersøgelser og indsamlet mange eksempler på best practice. Først og fremmest har arbejdsgruppen trukket på omfattende erfaringer fra deres egne organisationer og fra deres professionelle viden og ekspertise, som er udsprunget af den virkelighed, de møder i hverdagen.

Der er sendt udkast til mange professionelle inden for ordblinde- og biblioteksverdenen, og heldigvis fandt vi nogle kritiske og konstruktive anmeldere.

Arbejdsgruppen ønsker at takke dem alle for deres værdifulde bidrag og bemærkninger.

Især:

- Gyda Skat Nielsen (Danmark) og Birgitta Irvall (Sweden), forfattere til *IFLA's Guidelines for Library Services to Persons with Dyslexia*, 2001 som opmuntrede os til arbejdet med de reviderede guidelines
- Annemie Desoete (University of Ghent, Belgium)
- Pamela Deponio (University of Edinburgh, UK)
- Michael Seadle (Humboldt University Berlin, Germany)
- Nancy Panella (St. Luke's-Roosevelt Hospital Center, USA)
- Jenny Nilsson (Swedish Accessible Media Agency, Sweden)

- Hanneke Wentink (Saxion University, the Netherlands)
- Michael Kalmár (European Dyslexia Association)
- Nancy Bolt (Nancy Bolt & Associates, USA)
- Carolyn Hunt (Institute of Education, University College London, UK)
- Helen Brazier (Henshaws Society for Blind People, UK)
- Birgitte Sloth Jørgensen (Herning Public Library, Denmark)
- Lene Schrøder (Herning Public Library, Denmark)
- Bas Pattyn and Vincent Knecht (The Factory Brussels, Belgium)
- Andrew McDonald (Institute of Education, University College London, UK)
- Genevieve Clavel-Merrin (Swiss National Library)
- Patrice Landry (Swiss National Library).

Projektgruppen stiller disse guidelines til rådighed i håbet om, at de vil stimulere til interessante diskussioner og bidrage til at udvikle en bedre biblioteksbetjening. Bibliotekarer, lærere og konsulenter fra hele verden er velkomne til at supplere og berige de foreliggende guidelines med flere eksempler på best practice.

Først og fremmest håber arbejdsgruppen, at mange mennesker med ordblindhed vil få øjnene op for og i mange år fremover vil nyde de fantastiske historier, som findes på de mange inspirerende og kreative biblioteker.

Den danske oversættelse

Dysleksi er oversat til ordblindhed. Internationalt anvendes betegnelsen dysleksi, mens der i Danmark er tradition for at anvende betegnelsen ordblindhed.

I denne udgave er der desuden henvist til danske forhold og referencer i teksten, hvor det er relevant.

Originaludgaven på engelsk er oversat og let bearbejdet til dansk af Helle Mortensen og udgivet af Danmarks Biblioteksforening i pdf-format.

*"Giv mit barn læsehunger
det beder jeg om med brændende hjerte
for jeg vil så gerne
at mit barn skal få i sin hånd
nøglen til eventyrlandet
hvor de dejligste af alle glæder findes"*

Astrid Lindgren

INTRODUKTION

1. Formål

Disse guidelines har til formål at hjælpe biblioteker med at etablere biblioteksbetjening af mennesker med ordblindhed. De kan også bruges til andre grupper med læsevanskeligheder.

De henvender sig til både det erfarne og mindre erfarne bibliotekspersonale, som er ansvarlige for biblioteksbetjening af personer med læse- og indlæringsvanskeligheder.

Hensigten er at tilvejebringe en grundig og opdateret oversigt, som beskriver eksisterende viden om biblioteksbetjening af mennesker med ordblindhed, at oprette en vidensbank med baggrundsinformation og give eksempler på best practice, som også er tilgængelige via IFLA's hjemmeside www.ifla.org/lsn.

2. Baggrund

IFLA publicerede i 2001 *Guidelines for Library Services to Persons with Dyslexia (Professional reports No. 70 by Gyda Skat Nielsen and Birgitta Irvall)*.

Først gennem 1990'erne er politiske beslutningstagere, informationsudbydere og biblioteker blevet klar over betydningen, rækkevidden og de sociale konsekvenser af ordblindhed. Tidligere blev ordblindhed opfattet som et uddannelsesmæssigt problem, som kunne "behandles" ved hjælp af specialundervisning. Siden har nyere og mere forskning ændret forståelsen af ordblindhed til at være mindre medicinsk og mere social. Det har desuden påvirket holdningen til mennesker med ordblindhed. Nu bliver man opfordret til at støtte med mere kreative løsninger, såsom alternative måder at læse og skrive på, i stedet for at prøve at lære mennesker med ordblindhed at læse trykt tekst og stave korrekt – i mange tilfælde til ingen nytte.

Undtagelserne i ophavsretten var oprindelig udformet for at støtte mennesker med synshandicap. I de seneste år har mange lande udvidet ophavsretten til at omfatte alle, som har vanskeligt ved at læse trykt tekst, inklusiv mennesker med ordblindhed.

Det passer fint med, at revisionen af disse guidelines er blevet understøttet af IFLA gennem et tæt samarbejde mellem de to sektioner *Library Services to People with Special Needs (LSN)* og *Libraries Serving Persons with Print Disabilities (LPD)*.

3. Filosofi

Der henvises til FN's Verdenserklæring om Menneskerettigheder. www.un.org/en/documents/udhr
Dansk udgave: www.menneskeret.dk/files/media/dokumenter/om_os/om_menneskerettigheder_diverse/fn_verdenserklaering.pdf

Ligeledes henvises til Handicapkonventionen, FN's konvention om rettigheder for personer med handicap, hvor det fastslås, at personer med læsevanskeligheder har ret til bøger, viden og information på lige fod med andre. (Handicapkonventionen, artikel 9, tilgængelighed).

Dansk udgave: <http://menneskeret.dk>

Socialministeriet, letlæst udgave af Handicapkonventionen
<http://sm.dk/publikationer/fns-handicapkonvention-om-rettigheder-for-mennesker-med-handicap-pa-let-dansk>

I 2012 udgav Verdenssundhedsorganisationen (WHO) *World Report on Disability* i samarbejde med Verdensbanken. Med rapporten understregede WHO vigtigheden af tilgængelig information for mennesker med handicap. Rapportens resumé blev desuden tilgængeliggjort i en letlæst udgave.
www.who.int/disabilities/world_report/2011/report/en/index.html

4. Målsætning

Disse guidelines beskrives som en professionel rapport der:

- Kan konsulteres af professionelle fra biblioteksverdenen
- Kan bruges af bibliotekspersonalet til at få ideer, eksempler og forslag til, hvordan man identificerer biblioteksbrugere med ordblindhed, hvordan man henvender sig til dem, og hvordan man efterfølgende forbedrer biblioteksbetjeningen
- Indeholder en checkliste med tips og ideer, en oversigt over best practice samt en vidensbank.

Rapporten foregiver ikke at være akademisk eller videnskabelig. Målet er at tilbyde information om ordblindhed, om de udfordringer mennesker med ordblindhed møder samt præsentere ideer til, hvordan man etablerer en hensigtsmæssig biblioteksbetjening.

Selvom disse guidelines fokuserer på folkebiblioteker, kan mange af forslagene og anbefalingerne forhåbentlig inspirere andre bibliotekstyper.

Disse guidelines omfatter ikke metoder eller redskaber til diagnosticering af ordblindhed, og foreslår ikke programmer til kompenserende strategier for mennesker med ordblindhed.

Disse guidelines er baseret på accept og respekt. Vi arbejder ud fra den overbevisning, at mennesker med ordblindhed har særlige færdigheder og evner, og hensigten er, at opmuntre dem til at nyde historier, bøger og biblioteker.

1. HVAD ER ORDBLINDHED?

Formålet med dette kapitel er at afklare begrebet ordblindhed og diskutere forskellige definitioner og forklare, hvilke udfordringer der kan forekomme, når man læser.

Ordet dysleksi (ordblindhed) kommer fra det græske ord *dys* (dårlig eller utilstrækkelig) og *lexis* (ord eller sprog). Børn og voksne med ordblindhed har en neurologisk lidelse, som forårsager, at hjernen behandler og fortolker information forskelligt (*NCLD, 2013*). Det skyldes ikke mentale eller følelsesmæssige forstyrrelser eller kulturelle afsavn.

1.1 Diskussion af definitioner på ordblindhed

Definitionen på ordblindhed er lige så kompleks som selve tilstanden. I dette afsnit diskuteres fem relevante internationale definitioner.

I 2009 publicerede IFLA en ordliste over begreber og definitioner for brugergrupper med særlige behov (*Panella, 2009*). I denne ordliste blev ordblindhed defineret som:

“Ordblindhed er en neurologisk-baseret lidelse, som skaber store udfordringer med håndtering af sprog kendetegnet ved problemer med læsning, stavning, skrivning, talesprog og/eller lytning: en manglende evne til at lære at læse og skrive godt trods normal intelligens og tilstrækkelig indsats.”

IFLA definitionen er på linje med European Dyslexia Association (EDA). EDA's definition henviser til den neurologiske oprindelse af ordblindhed og dens effekt på akademisk og faglig udvikling (*EDA, 2013*). EDA understreger, at der ikke er nogen sammenhæng mellem intelligens, personlig indsats eller socioøkonomisk status. Den mest iøjnefaldende del af EDA definitionen er beskrivelsen af de udfordringer, personer med ordblindhed står over for i en ordblinde-uevenlig verden.

Definitionen fra International Dyslexia Association (IDA) diskuterer ikke oprindelsen til ordblindhed, men indikerer i stedet, at der er mange mulige årsager. Ordblindhed bliver beskrevet som en sprogbaseret indlæringsvanskelighed (*IDA, 2013*).

Definitionen fra British Dyslexia Association (BDA) nævner diskrepansen mellem sprogbaserede færdigheder og andre kognitive evner, men det er ikke længere en internationalt bredt accepteret opfattelse. Definitionen konstaterer endvidere, at ordblindhed er resistent over for konventionelle undervisningsmetoder, men at støtte gennem specifikke indsatser kan blive en succes, selv om der ikke er nogen fuldstændig kur (*BDA, 2013*).

Endelig er World Health Organization's definition på "Specific Developmental Dyslexia" (1968) stadig en af de enkleste med fokus på uventede læsevanskeligheder hos i øvrigt kompetente personer med tilstrækkelige uddannelsesmæssige, sociale og kulturelle muligheder.

Alle disse definitioner fortæller os, at ordblindhed ikke er resultat af utilstrækkelige undervisningsmetoder eller manglende indsats, men snarere et handicap med livslange konsekvenser.

Danmark

Dansk definition på ordblindhed:

"Ordblindhed, dysleksi, markante vanskeligheder ved at lære at læse og skrive, som skyldes langsom og upræcis omsætning af bogstaver og bogstavfølger til sproglyde. Ordblinde har særlig svært ved ord, som de ikke har set før. Læse- og stavefejl er ofte i modstrid med almindelige forbindelser mellem bogstav og lyd, fx kulde læst som kunne og dig skrevet din. I 1990 beskrev 7 % af voksne danskere sig selv som ordblinde, mens ca. 3 % havde alvorlige problemer med at læse dagligdags tekster. Fordelingen er den samme i dag (2015).

Ordblindhed skyldes hverken dårlig begavelse, synsvanskeligheder eller problemer med at kende forskel på venstre og højre. Derimod har ordblinde svært ved at opdele sammenhængende tale i de sproglyde, som danner grundlag for skriften; ordblindhed optræder da også hyppigt sammen med andre sprogvanskeligheder. Hos svært ordblinde er der fundet et relativt mindre omfang af sprogfelterne i den venstre hjernehalvdel, især i tindingelappen.

Disposition for ordblindhed er arvelig. Det gælder både for vanskeligheder ved læsning og skrivning og for usikkerhed ved isolering af sproglyde i sammenhængende tale. Gennem intensiv læseundervisning kan ordblinde tilegne sig en brugbar læsefærdighed; især tidlig, systematisk læse- og sprogundervisning har vist sig effektiv."

www.denstoredanske.dk/Sprog,_religion_og_filosofi/Sprog/Sprogvanskeligheder/ordblindhed

"Ordblindhed er en vedvarende funktionsnedsættelse, som har store konsekvenser for håndtering af skrift-sprog (læsning, stavning og skriftlig formulering). Ordblindhed opleves derfor ofte som et stort handicap. Intensiv (special)undervisning og it-baserede læse- og staveværktøjer er afgørende for mennesker med ordblindhed."

<http://socialstyrelsen.dk/handicap/ordblindhed/om-ordblindhed/om-ordblindhed>

https://www.ordblindeforeningen.dk/viden_om.asp

EDA skønner, at 8 % af verdens befolkning har en form for ordblindhed og at 2 % - 4 % kan være alvorligt påvirket (Panella, 2009).

I modsætning til andre læsevanskeligheder har diagnosen ordblindhed altid været problematisk. Nogle forskere og fagfolk har anbefalet, at det er unødvendigt med en diagnose, og at det er bedre at bruge en generel betegnelse såsom "specifikke indlæringsvanskeligheder" og at arbejde individuelt med menneskers særlige problemer (Elliott og Grigorenko, 2014).

Historien viser, at identifikation af ordblindhed i starten blev betragtet som et medicinsk problem. Det forklarer, hvorfor ordblindhed beskrives med et sprog af medicinsk oprindelse. For eksempel er ordet diagnose, behandling og behandlingsplan udbredt. I mange lande er ordblindhed længe blevet tilpasset den såkaldt medicinske model.

Et socialt perspektiv antyder imidlertid, at ordblindhed kan ses som et socialt problem. Med andre ord: mennesker er kun handicappede, hvis omgivelserne ikke tilpasser sig det, der skal til for at møde deres behov. Den sociale model indebærer også, at både den enkelte og samfundet har et ansvar; mennesker med handicap opnår ekspertise gennem deres personlige erfaringer og kan træffe deres egne valg.

1.2 Udfordringer for læsere med ordblindhed

I modsætning til hvad folk ofte tror, drejer ordblindhed sig ikke kun om læsefærdighed, selvom manglende læsefærdighed ofte er det mest fremtrædende og kan påvises først. Ordblindhed påvirker den måde information behandles, lagres og hentes, og omfatter problemer med hukommelse, hastighed i bearbejdning, tidsopfattelse, organisering og sekventering (BDA, 2013).

Disse nye guidelines koncentrerer sig om de problemer, der er relateret til læsning og besøg på biblioteket.

Bagvedliggende problem: ringe fonologisk bevidsthed

Fonologisk bevidsthed handler hovedsageligt om at forstå forholdet mellem tale- og skriftsprog. Mennesker med ordblindhed synes ofte at have en ringere fonologisk bevidsthed end deres jævnaldrende, og deres bevidsthed er ringere end forventet i forhold til deres kognitive niveau.

Hvad er fonologisk bevidsthed? Det er et system af forskellige færdigheder:

- At være bevidst om at sproget har forskellige lyde
- At være bevidst om at nogle ord rimer
- At være bevidst om at sætninger kan opdeles i ord, stavelser og fonemer
- At kunne tale om, reflektere over og manipulere lyde
- At forstå forholdet mellem tale- og skriftsprog.

Tidligere mente man, at det relativt lave niveau af fonologisk bevidsthed hos læsere med ordblindhed var en væsentlig årsag til deres læsevanskeligheder. Men Stanovich (*Stanovich, 1986*) fandt frem til en modsatrettet årsagsammenhæng, nemlig at dårlige fonologiske færdigheder er en hindring for at opnå læsefærdighed.

Udviklingen af automatik og hastighed i ordgenkendelsen er forsinket, fordi dårlige læsere oplever vanskeligheder med at omsætte bogstaver til sproglyde (stave-til-lyd-koden). Det er starten på en ond cirkel, hvor mangel på øvelse, mangelfulde afkodningsfærdigheder og vanskelige materialer alle spiller en rolle. Læsning i større omfang bliver forhindret af skuffende læseoplevelser, og man holder op med at forsøge; det er starten på en nedadgående spiral, som derefter får yderligere konsekvenser.

Dygtige læsere når hurtigt et niveau, hvor afkodning kun er nødvendig, når nye og svære ord præsenteres. De lærer mange nye ord og tilegner sig information og viden om syntaktiske strukturer gennem omfattende læseoplevelser. Børn, som læser godt og har et godt ordforråd, får lyst til at læse mere. Derved lærer de betydningen af flere ord og kommer til at læse endnu bedre.

Med tiden har dårlige og gode læsere en tendens til at opretholde deres relative niveau inden for spektret af læsefærdigheder (*Shaywitz, 1998, p. 307*). Børn med utilstrækkeligt ordforråd – som læser langsomt og uden glæde – læser mindre. Det indebærer, at det tager længere tid for dem at udvikle deres ordforråd, hvilket forhindrer yderligere vækst i læsefærdigheder (*Stanovich, 1986*). Disse processer er illustreret af sloganet: "Use it or lose it!"

1.3 Konsekvenser for læsning: Karakteristik af læsere med ordblindhed

Selvom læsere med ordblindhed ikke kan betragtes som en homogen gruppe, er der nogle fælles kendetegn:

- Lav læsehastighed
- Brug for at læse bestemte ord eller passager to eller tre gange
- Tendens til at miste overblikket på en side, for derefter lede efter den sætning, de læste
- Anstrenger sig meget for at læse på ordniveau og forstår derfor ikke teksten fuldt ud.

Nogle nyder at læse, selv om det koster mange anstrengelser, men mange undgår at læse eller læser kun, når de er tvunget til det.

Andre vanskeligheder for mennesker med ordblindhed

Selvom checklister varierer fra land til land, nævner de næsten alle, at der er andre vanskeligheder end læsning alene. Nogle af disse kan have indflydelse på brugen af biblioteket eller online kataloget.

Eksempler er:

- Vanskeligheder med at omsætte tanker til ord og formulere entydige spørgsmål (skriftligt og mundtligt)
- Vanskeligheder med at finde ord
- Vanskeligheder med at udføre to opgaver ad gangen (f. eks. at lytte og tage noter på samme tid)
- Vanskeligheder med at arbejde under tidspres
- Dårlig håndskrift
- Problemer med at slå op i alfabetisk ordnet information
- Problemer med at navigere i en bygning.

I mange lande er karakteristika og problemer blevet beskrevet af de nationale organisationer. Det anbefales, at bibliotekerne anskaffer en kopi af den checkliste, der findes i deres eget land.

1.4 Forskellige sprog – forskellige problemer

Disse guidelines er beregnet til bibliotekspersonale, som taler forskellige sprog. Derfor er det vigtigt at være bevidst om de påvirkninger, forskellige sprog har på en indlæringsvanskelighed som ordblindhed.

Ifølge Davis (Davis, 2005) har nogle alfabetiske sprog en såkaldt "overfladisk" ortografi, mens andre sprog har en "dyb" ortografi. En "overfladisk" ortografi betyder, at overensstemmelsen mellem bogstaver og lyde (grafemer og fonemer) i skriftsystemet er tæt på én-til-én. Finsk er et godt eksempel, hvor 23 lydassociationer matcher præcis det samme antal bogstaver.

Skriftlig finsk er meget forskelligt fra skriftlig engelsk, som ser ud til at være den mest uregelmæssige "dybe" ortografi i verden. På engelsk skal læseren være i stand til ortografisk segmentering af mange bogstaver og mange grafemer, som ofte er modstridende. Viden om basale bogstavlyde er ikke tilstrækkeligt til at bruge overensstemmelsen mellem gramfemer/fonemer (bogstav/lyd).

Hjernen skal først etablere en korrekt forbindelse mellem det skrevne ord og dets lyd, for at læsningen lykkes. I nogle ortografier kan et fonem have forskellige stavemåder, og i andre staves det altid på samme måde (Davis, 2005).

1.5 Perspektiver for mennesker med ordblindhed

Det er vigtigt at indse, at ordblindhed ikke er en sygdom eller en tilstand, man vokser fra. Men det er klart, at effekten af ordblindhed ikke har negativ indflydelse på akademisk eller faglig udvikling. (BDA, 2012).

Tidlig identifikation og tilstrækkelig indsats og støtte kan hjælpe mennesker med ordblindhed til at udvikle strategier i håndteringen af deres situation.

2. LOVGRUNDLAG

Dette afsnit omhandler den juridiske kontekst og ophavsret.

I mange lande omfatter ophavsretslovgivningen et særligt afsnit med undtagelser og begrænsninger for mennesker med læsevanskeligheder. I mange tilfælde har det den positive effekt, at publicerede materialer og bøger kan tilpasses, så de opfylder den ordblindes behov og præferencer. Materialerne beskrives som tilpassede eller tilgængelige udgaver, når de er publiceret på baggrund af de særlige forhold i ophavsretten. I de fleste tilfælde har disse udgaver særlige lånebetingelser og kan ikke integreres i den offentlige samling.

Danmark

Ophavsretsloven § 17, Lovbekendtgørelse nr. 1144 af 23/10/2014

Kapitel 2: Indskrænkninger i ophavsretten

Syns- og hørehandicappede

Det er tilladt at gengive og sprede eksemplarer af udgivne værker, når gengivelsen og de spredte eksemplarer er særligt bestemt til brug for blinde, svagtsende, døve og taledøve samt personer i øvrigt, der på grund af handicap er ude af stand til at læse trykt tekst. Bestemmelsen i 1. pkt. finder ikke anvendelse på gengivelse eller eksemplarspredning, der sker i erhvervsøjemed.

www.retsinformation.dk/forms/R0710.aspx?id=164796

2.1 Problemer med ophavsret

De fleste lande tilbyder en form for beskyttelse af ophavsretten til en forfatterens arbejde og har underskrevet én eller flere af de internationale copyright traktater og konventioner f. eks. *Bernerkonventionen* til værn af litterære og kunstneriske værker og *World Intellectual Property Organization (WIPO)*, en traktat om ophavsret, der giver beskyttelse af udenlandske værker. Nogle lande stoler blot på beskyttelse i henhold til deres nationale lovgivning.

Ophavsret er normalt af begrænset varighed; generelt udløber den 70 år efter forfatterens død. Derefter betragtes forfatterens arbejde som offentligt tilgængeligt og kan frit kopieres. En kendt samling af frit tilgængelige bøger er *Gutenberg Projektet*, som startede i 1972. Det bestræber sig på at gøre alle omfattede værker tilgængelige digitalt via internettet på www.gutenberg.org. Gutenberg Projektet er det ældste digitale bibliotek i verden og rummer (2014) over 45.000 titler (e-bøger).

2.2 Konsekvenser for biblioteksbetjeningen af mennesker med ordblindhed

Bibliotekaren skal være opmærksom på de juridiske og ophavsretlige betingelser for at betjene mennesker med ordblindhed bedst muligt. Betingelserne kan variere alt efter det enkelte materiales ophavsretlige status.

Her er nogle tips:

- Er det pågældende biblioteksmateriale en del af den almindelige samling? Så kan materialet lånes uanset brugerens læseevne
- Hvis det pågældende biblioteksmateriale er produceret på baggrund af en handicap-undtagelse i ophavsretsloven, og derfor ikke en del af den generelle samling, kan brugerne kun låne det, hvis de er omfattet af handicap-undtagelsen i ophavsretsloven
- Hvis der er en undtagelse i den nationale ophavsretslov for mennesker med læsevanskeligheder, skal man undersøge, om denne undtagelse omfatter personer med ordblindhed. Hvis det er tilfældet, kan materialet udlånes til den pågældende. Hvis ikke, er der måske mulighed for, at nå til enighed med udgiverne via deres brancheforeninger om at udvide biblioteksbetjeningen til at omfatte andre grupper end synshandicappede. Eksempler på lande med sådanne aftaler er Danmark, Holland og Belgien (Flandern).

3. VELKOMMEN PÅ BIBLIOTEKET!

Hvad bør biblioteket gøre for at hjælpe mennesker med ordblindhed?

3.1 Introduktion

Retten til at læse

Adgang til information er en menneskeret, som er tæt knyttet til læsning. Læsning er en socioøkonomisk nødvendighed i et samfund, hvor skriftsproget er dybt forankret i kulturen. At kunne læse er ikke bare en intellektuel færdighed. Læsning har en afgørende social og kulturel betydning. Er man ude af stand til at læse øges risikoen for social udstødning og de dermed forbundne negative konsekvenser for deltagelse, udvikling og tilmed sundhed.

Inklusion

En integreret tilgang, der dækker alle aspekter af at leve med ordblindhed, er afgørende for, hvordan man møder udfordringerne, uanset hvor de forekommer, – i skolen, i hjemmet, på arbejdspladsen, på studiet eller på biblioteket. Succeshistorier, anerkendelse og gode rollemønstre er motiverende faktorer og viser, hvad mennesker med ordblindhed kan opnå og lykkes med.

Bevidsthed og viden om ordblindhed hjælper med at overvinde den stigmatiserende opfattelse af, at mennesker med læse- og skrivevanskeligheder er dumme.

Mennesker med ordblindhed kan kompensere ved at tilegne sig en række strategier, som omfatter brug af egnede læse- og skriveværktøjer, som gennem årene er blevet mere brugervenlige og inkluderende.

Interesser og partnerskaber

Samarbejdet mellem biblioteket, uddannelsesorganisationer og partnere i lokalsamfundet er helt afgørende. Andre interessegrupper er forældre, fagforeninger, ordblindeforeninger, jobcentre, læsekonsulenter og specialbiblioteker, der betjener mennesker med læsevanskeligheder. Institutioner, såsom fængsler, kan have mange indsatte med ordblindhed og andre læsevanskeligheder. Partnerskaber giver også adgang til viden om brugergruppen og dens behov, og mulighed for at involvere brugerne i servicen.

3.2 Oplevelsen af biblioteket

Bibliotekets fokus er viden, oplevelse og læring.

Mennesker med ordblindhed kan mangle basale biblioteksvaner og bibliotekserfaring. Sandsynligvis har de har ikke oplevet glæden ved læsning eller fået forståelse af værdien af bibliotekets tilbud, når det gælder fritidsinteresser, arrangementer og læring. Bibliotekets største udfordring er formidlingen af, at det er meget mere end en samling hylder med trykte bøger. Biblioteket kan hjælpe mennesker med læsevanskeligheder med at få adgang til trykte materialer ved hjælp af forskellige strategier herunder brug af læseteknologier.

3.3 Biblioteksrummet og præsentationen

Det er vigtigt at præsentere letlæste materialer og it-værktøjer centralt, tæt på informationsranken. Det er ofte nødvendigt at forklare, hvordan man bruger it-værktøjerne såsom læse- og stavesoftware, læsepenne og applikationer til mobiltelefoner (se afsnit 6 for mere information).

Overvej at bruge letlæste skilte og piktogrammer.

Her er nogle tips og tricks:

- En bygning med tydelige skilte og piktogrammer (ikoner) er mere tilgængelig og brugervenlig for alle besøgende
- Sørg for at skiltene ikke skrives med store bogstaver, kursiv eller understregninger
- Indret et inspirerende område med letlæste materialer, hvor brugerne inviteres til at sidde ned og slappe af, mens de græsser i samlingen og udforsker it-værktøjerne
- Vælg møbler som indbyder brugerne til at græsse og at slå sig ned og læse: præsentér materialerne med forsiden frem. Brugere og deres interesser kan inddrages i udvælgelsen. Brug tydelig, genkendelig skiltning på hylderne
- Placer de letlæste materialer i nærheden af lydbøgerne. Kombiner de trykte bøger med lydbogsudgaven. Lav en tydelig genreopdeling med piktogrammer og labels på materialerne.

Biblioteket kan også indrette en afdeling "Læs på andre måder", hvor lydbøger, trykte bøger, letlæste materialer og bøger med stor skrift står samlet og er lette at finde. Eksempler er den svenske Äppelhyllan og den hollandske Makkelijk Lezen Pleinen, (Let-læsnings-plads, se mere i Appendiks A).

Husk det er vigtigt med en integreret tilgang. Rækken af aktiviteter, som fører til positive læseoplevelser, kan nemt brydes f.eks. ved indmeldelsen. Forsøg at se situationen fra brugerens synsvinkel og konsulter brugerne for at identificere problemerne.

Materialer og udvælgelseskriterier

Samlingen bør indeholde letlæste bøger kombineret med lydbøger. Den bør bestå af både skøn- og faglitteratur af forskellig sværhedsgrad, så der er noget for enhver smag, interesse og læsefærdighed.

Her følger nogle kriterier for, hvordan man udvælger materialer, der ikke er særligt tilrettelagt for mennesker med ordblindhed eller andre læsevanskeligheder:

- Korte ord og sætninger
- Mange billeder
- Lige venstre margen/ flosset (løs) højre margen fremmer læsevenligheden
- Undgå tekstblokke
- Undgå skrigende farver (for klare, blandede, modstridende farver).

Udstilling af materialer

Anbring alle materialer med forsiden frem eller kombiner de udstillede forsider med bøger, der vender ryggen ud mod brugerne. En interessant eller iøjnefaldende forsideillustration er appellerende, i modsætning til bogrygge, som sandsynligvis ikke vækker brugerens nysgerrighed. Det kan desuden være vanskeligt for mennesker med ordblindhed at læse sidelæns.

Piktogrammer

Piktogrammer gør det let for brugerne at finde det, de ønsker. Man kan finde eksempler på piktogrammer for skøn- og faglitteratur på de følgende hjemmesider:

www.letbib.dk/res/docs/piktogrammer-faglitteratur.pdf

www.letbib.dk/res/docs/piktogrammer-skoenlitteratur.pdf

De kan printes, lamineres og sættes på materialerne. Alternativt kan man bruge tematiske piktogrammer, som kombinerer både skøn- og faglitteratur f. eks. krig og sport.

It-værktøjer

Nogle læseproblemer kan overvindes ved hjælp af forskellige teknologier. Det er vigtigt at være opmærksom på værktøjernes tilgængelighed, og hvordan de kan bruges.

Udseendet og oplevelsen af it-værktøjerne bør være inkluderende og samtidig ligne almindelige it-værktøjer.

Nogle ideer til placering af it-værktøjer:

- Anbring computere i nærheden af lydbøger og andre materialer til letlæsning
- Installer hjælpemidler til læsning og skrivning på alle bibliotekets computere
- Tilbyd korte trin for trin vejledninger til it-værktøjerne på bibliotekets hjemmeside.

Hjemmesiden

Hjemmesiden og bibliotekskataloget bør være fuldt tilgængelige for alle. Det opnår man ved at bruge en simpel struktur, med klare skrifttyper og skalerbare skriftstørrelser, afstande og farver og en oplæsningsknap.

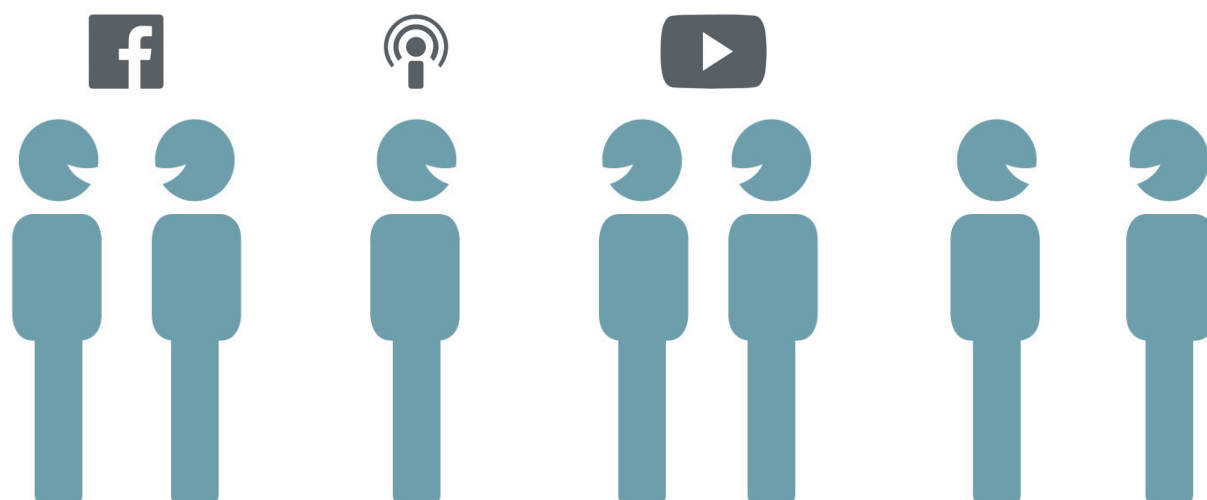
Bibliotekets søgemaskine bør være baseret på piktogrammer; det er en hjælp, hvis søgeresultatet viser materia- lernes forsider og en kort, letlæst beskrivelse af indholdet.

Andre valgmuligheder omfatter:

- Menuer for mennesker med læsevanskeligheder
- Forskellige skrifttyper
- Links, widgets og apps til målgruppen
- Mulighed for at søge efter letlæste materialer
- Talesyntese til søgning i bibliotekskataloget
- Videoer om bibliotekets tilbud i stedet for tekst
- Navne og billeder af medarbejdere med speciale i ordblindhed og læsevanskeligheder.

Se mere detaljeret information på Web Accessibility Initiative, WAI: www.w3.org/WAI/intro/accessibility.php

3.4 Markedsføring i og udenfor biblioteket

Man bør reklamere for bibliotekstilbud til mennesker med ordblindhed udenfor bibliotekets mure. Bibliotekerne bør give konkrete eksempler på, hvordan mennesker med læsevanskeligheder kan have glæde af at bruge biblioteket.

Her er nogle ideer til markedsføring:

- Brug et genkendeligt logo for at undgå lange forklaringer
- En letlæst og informativ velkomst-folder, som er tilgængelig i trykt og digital form. Folderen bør distribueres til uddannelsessteder, arbejdspladser, skoler, butikker, jobcentre, lægekonsultationer, m. m. Inddrag specialister og mennesker med ordblindhed i udformning af folderne
- Instruktions-videoer om bibliotekets tilbud. Det kan være lettere at se og lytte end at læse. En god video kan laves med simpelt udstyr og promoveres via sociale medier f. eks. Facebook eller Youtube
- Information på storskærme
- Drop-in præsentationer og en drop-in café med it-support og mulighed for at møde biblioteksmedarbejdere med specialviden om ordblindhed. Den slags arrangementer giver også brugerne lejlighed til at møde andre med de samme udfordringer
- Rundvisning på biblioteket: Vis eksempler på relevant materiale og fremhæv andre materialer end trykte bøger
- Kurser:
  - for studerende med ordblindhed (i samarbejde med speciallærere)
  - for voksne med læsevanskeligheder (i samarbejde med virksomheder, uddannelsesinstitutioner og fagforeninger)
  - for forældre og børn (i samarbejde med læsekonsulenter og lærere)
  - kurser i nye medier og e-bøger
- Læseklubber hvor man læser både trykte bøger og lydbøger
- Digitale nyhedsbreve som giver mulighed for løbende kontakt med brugerne. De kan indeholde information om nye bøger, kommende foredrag, arrangementer og nye læseværktøjer. Hvis det er muligt, kan man lave en letlæst udgave eller en lydudgave
- Månedens letlæste bog
- Lektiehjælp
- Artikler og annoncer i lokale aviser og tidsskrifter, populære tidsskrifter, på sociale medier, hjemmesider, i radio og tv
- Arrangementer: informer brugerne om, hvilke arrangementer, der kommer på biblioteket og glem ikke børnearrangementer. Arrangementer kan også organiseres i samarbejde med partnere f. eks. læseworkshops, foredrag af kendte personer med ordblindhed, som kan være rollemodeller: forfattere, entertainere, musikere, stand-up komikere, politikere, sportsfolk, m.fl. Deltag i arrangementer i lokalområdet for at gøre opmærksom på, hvad biblioteket har at tilbyde.

Omkring 50 % af Notas brugergruppe sagde, at de ville være interesseret i at bruge biblioteket som et sted, hvor de kan møde andre mennesker med ordblindhed.

(Hjælpe midler og adgang til læring blandt børn og unge med ordblindhed/svære læsevanskeligheder, 2011).

3.5 Andre bibliotekstyper

Børnebiblioteker

De anbefalinger og tiltag, der er nævnt i kapitel 3, gælder også for børnebiblioteker og pædagogiske læringscentre, men forældrene spiller også en vigtig rolle.

Forældre

Ikke alle forældre anerkender læsning som fritidsinteresse, og måske har de ingen idé om, hvad der findes af redskaber og metoder, der kan hjælpe med at forbedre deres børns læsning. Oplæsning er sandsynligvis ikke en tradition i familien, og ofte ved forældrene ikke, hvordan man håndterer læsevanskeligheder. Det kan have betydning for dem at forstå, hvor vigtigt det er med en positiv holdning til læsning, bøger og læseteknologier.

Ordblindhed kan være arveligt, og derfor er én eller begge forældre måske ordblinde. Det indebærer, at læsning kan være forbundet med dårlige erfaringer og vanskeligheder, som resulterer i manglende forståelse for glæden ved at læse. Forældre med ordblindhed er ikke nødvendigvis klar over, at de også kan bruge og have glæde af bibliotekets tilbud.

“Kængurulommen” er en dansk kampagne, som opmuntrer forældre med ordblindhed til at læse højt for deres børn. Se mere her:

www.nota.nu/k%C3%A6ngurulommen og www.nota.nu/pegebog-foelebog-hoejtlaesning

Samarbejde mellem børnebiblioteker og pædagogiske læringscentre

Biblioteksbetjening af børn og unge bør organiseres i tæt samarbejde med speciallærere, skolebibliotekarer og børnebibliotekarer.

Best practice og ideer:

- Samarbejde mellem et folkebibliotek og lærere for at støtte børn og unge, med læsevanskeligheder, Linköpings stadsbibliotek (Sverige), powerpoint præsentation af Anna Fahlbeck (se Appendiks A)
- Nogle biblioteker i Flandern sammenkæder trykte bøger med lydbøger i DAISY-format ved brug af labels f. eks. ved at sætte en label med teksten “også som bog” på DAISY-bogen, og en label med teksten “også som DAISY” på den trykte bog. (se afsnit 5.3 for information om DAISY-lydbøger)

Børn og unge låner begge formater, så de kan træne deres læsefærdigheder ved at læse og lytte på samme tid. Muligheden for at nedsætte DAISY-bogens afspilningshastighed gør læsetræningen nemmere.

- På folkebiblioteker i Sverige er DAISY-cd'en lagt ind i den trykte bog.

Pædagogiske læringscentre

Skolens fokus er læring. Børn med ordblindhed bør støttes fuldt ud, deltage i klassen på lige fod og være en del af den sociale kontekst i klasseværelset. For at opnå det, er der behov for en kombination af pædagogiske kompetencer og uddannelsesmæssig faglighed kombineret med viden om læsehjælpemidler. Der opstår barrierer, hvis læsevanskeligheder bliver betragtet som mangel på kompetence. Børn opdager hurtigt, hvis de har flere læsevanskeligheder end deres klassekammerater, og det vil påvirke deres læsning og selvtillid.

Det er meget vigtigt med en tidlig indsats for at tage hånd om læse- og skrivevanskeligheder, ellers vil børn og unge med ordblindhed blive frustrerede og opgive håbet om nogensinde at blive i stand til at opnå et acceptabelt læseniveau. Det bør lærere og skolebibliotekarer være bevidste om og sikre, at der er en strategi, specielle programmer og egnede it-værktøjer til rådighed.

3.6 Akademiske biblioteker

Flere og flere studerende med ordblindhed går på universitetet, men nogle bliver ikke diagnosticeret, før de starter på en videregående uddannelse. Det betyder, at man er nødt til at være særlig opmærksom på tilgængelig information til studerende med ordblindhed.

Når det gælder tilgængelighed til hjemmesider og læsestof, er udfordringerne de samme for akademiske biblioteker, som for folkebiblioteker, måske endda større, fordi informationen er mere kompleks. Behovet for betjening og vejledning er det samme, og sandsynligvis har studerende brug for flere specielle materialer, mere individuel betjening og let adgang til deres pensum. Lige adgang til undervisningsmaterialer er et juridisk spørgsmål. Det varierer fra land til land, hvordan adgangen og de juridiske spørgsmål i tilknytning hertil, understøttes. Det anbefales, at universitetets rådgivnings- og støttecenter for handicappede samarbejder med udgiverne, så studerende med ordblindhed og læsevanskeligheder kan opnå adgang til den elektroniske version af tekster og har tilladelse til at redigere dokumenter i et egnet format.

Ideer:

- Etablér en ordblinde service for studerende, som tager sig af individuelle ordninger for studerende med ordblindhed og læsevanskeligheder og arbejder sammen med udgiverne
- Udnævn en informationsmedarbejder for handicappede, som samarbejder med institutionens øvrige handicaprådgivere
- Uddan bibliotekspersonalet i at støtte studerende med ordblindhed ved at tilbyde regelmæssige kurser i, hvad man skal være bevidst om, når det gælder ordblindhed
- Tilbyd længere lånetid
- Tilbyd ordblinde-supporterende software og it-støtte
- Tilbyd lån af usb-stik med gratis software, herunder tekst-til-tale
- Sørg for information på hjemmesiden om, hvordan man producerer og opnår adgang til dokumenter i alternative formater, information om tilgængelige ressourcer og it-støtte.

Danmark

Specialpædagogisk støtte (SPS)

Vejledning til Specialpædagogisk Støtte (SPS) for studerende med fysisk eller psykisk funktionsnedsættelse.

www.spsu.dk/

4. BIBLIOTEKSPERSONALET

Spørgsmål: Hvordan vil du gerne have bibliotekspersonalet skal være, når du møder dem på biblioteket?

Svar: At de hjælper med de rigtige ting og ikke forsøger at insistere på en hel masse andet.

At de virkelig er positive - ligesom "Ja! Det her kan du læse!"

At de bare hjælper mig.

(*Talking Books and Reading Children*, 2013)

4.1 Skab bevidsthed

Jeg hader at læse!

"Jeg hader at læse!" var sloganet for en flamsk kampagne for børn og unge med ordblindhed. Dette slogan blev valgt, fordi initiativtagerne til kampagnen ofte hørte det blive brugt af børn og unge med læsevanskeligheder. I første omgang blev bibliotekarer og speciallærere chokeret, men efter et stykke tid indrømmede de, at børn og unge faktisk siger sådan. Men det er selve læseprocessen, de hader og fornemmelsen af den utilstrækkelighed, som er forbundet med læseprocessen, ikke historierne og indholdet. Derfor er det vigtigt, at bibliotekspersonalet overtaler unge med ordblindhed til at prøve andre måder at læse trykte bøger på, så de kan finde en metode, de kan lide eller i det mindste finder lettere.

Bevidsthed, bevidsthed, bevidsthed

Bevidsthed er nøgleordet. Det er vigtigt for alle, der arbejder på biblioteket, lige fra den første man møder, til ledelsen som udvikler strategier og træffer beslutninger.

- Brugerbetjening er udgangspunktet for at yde en tilstrækkelig støtte
- Det er vigtigt at tænke inkluderende, for at undgå stigmatisering. Det opmuntrer til at opdage hele spektret af bibliotekets tilbud
- Bevidsthed betyder også forståelse for, hvornår man skal være proaktiv, og hvornår man skal holde sig tilbage
- Bevidsthed omkring tilgængelighed er vigtig i alle aspekter af biblioteksbygningen og i betjeningen. (se mere i sektion 3.3 om biblioteksbygningen, indretning, præsentation, hjemmeside og katalog)
- Alt starter med veluddannede medarbejdere, som virkelig tror på, at hvert eneste barn, ung og voksen har ret til at læse og glæde sig over bøger.

4.2 Bibliotekspersonalet

De tidligere ordblinde guidelines fra 2001 fastslår, at "det er hele bibliotekspersonalets ansvar at sikre, at svage læsere får opmærksomhed, når de endelig kommer på biblioteket". Det gælder i lige så høj grad for de medarbejdere, der er ansvarlige for katalog og hjemmeside, som for dem der foretager materialevalget.

Men forældre og unge klager ofte over medarbejdere, som arbejder i receptionen. De fleste biblioteker har en medarbejder, der er ansvarlig for biblioteksbetjeningen af børn, som kender til de behov, mennesker med ordblindhed har, og hvordan man griber det an. Den person er formentlig ikke på arbejde hver dag og muligvis ikke til rådighed, når behovet opstår. Derfor er det vigtigt at dele viden og basale færdigheder, så hver enkelt medarbejder kan hjælpe alle. Brugerne kan godt forstå, at alle ikke kan være specialister i alting, men man bør kunne forvente basale færdigheder.

Læse guider

Uddan personale som kan specialisere sig i betjening af brugere med læsevanskeligheder og blive deres primære kontaktperson. Sørg for, at alle kan give basal vejledning og kan henvise til mere specialiserede medarbejdere, når det er nødvendigt.

“Min personlige bibliotekar”

Introducér muligheden for at lave en aftale med en “personlig bibliotekar”, som tilskynder brugere til at komme på biblioteket og får dem til at føle sig trygge. Brugere behøver ikke forklare, hvilke særlige behov de har, hver gang de besøger biblioteket; de bliver fortrolige med nogle, som kender dem, og det gør det nemmere for dem at slappe af og stille spørgsmål. Offentliggør kontaktinformation med navn, telefonnummer og billede. Vær opmærksom på at brugere med ordblindhed og læsevanskeligheder ofte foretrækker telefonisk kontakt i stedet for at skrive.

Videndeling

Videndeling er ikke kun vigtig internt mellem medarbejderne på biblioteket, men også eksternt med kolleger fra andre biblioteker og med andre fagfolk, der arbejder professionelt med ordblindhed. Sidstnævnte omfatter speciallærere, skolebibliotekarer og psykologer, der arbejder på skoler og med voksenundervisning, talepædagoger samt lokale og nationale ordblindeorganisationer. Organisationernes erfaring og viden er naturligvis meget værdifulde.

Biblioteksbetjeningen vil få et meget stort udbytte af at arbejde sammen med og skabe partnerskabsmodeller med relevante organisationer og interessenter.

4.3 Biblioteksskoler

Mange biblioteksmedarbejdere starter deres uddannelse på en biblioteksskole. Men i nogle lande findes de specifikke forløb for biblioteksuddannelse ikke længere, og i andre lande er de ikke kommet i gang endnu. Hvis der eksisterer et undervisningsforløb for biblioteks- eller informationsspecialister, er det vigtigt, at der indgår bevidsthed omkring brugere med særlige behov, herunder mennesker med ordblindhed. Selvom biblioteksskoler ofte tilrettelægger nogle få forelæsninger eller seminarer om forskellige brugergrupperes læsebehov, er det mere effektivt at integrere et egentligt kursus i undervisningsforløbet.

“Det kan anbefales at invitere en person med ordblindhed til at komme på biblioteksskolen og fortælle de studerende om, hvad de ønsker, bibliotekerne tilbyder af materialer og service” (*Guidelines for Library Services to Persons with Dyslexia*, 2001 p. 6). Ordblindeorganisationer og specialbiblioteker kan også bidrage med interessant og relevant information og rådgivning.

4.4 Livslang læring

Det er almindelig praksis, at en specialbibliotekar arrangerer undervisning for at forbedre kollegernes kendskab og viden. Mulighederne for at dele information, erfaringer og viden med kolleger fra andre biblioteker og fra ordblinde- og uddannelsesorganisationer er en god idé, når det gælder udvikling af færdigheder og viden. For eksempel er korte workshops velegnede til hele tiden at holde sig ajour med nye ideer og metoder. Spændende ideer og praktiske løsninger opnås bedst ved udveksling af erfaringer og best practice. Aktiviteterne kan organiseres af en biblioteksforening eller af bibliotekerne selv. Medarbejdere med ordblindhed blandt personalet kan også tilføre værdifuld viden.

På internationalt niveau tilbyder IFLA et fremragende netværk af ekspertviden. På den årlige konference, og på de mere specialiserede satellit konferencer, mødes fagfolk fra hele verden og udveksler værdifuld information og best practice. Sektionerne Library Services for People with Special Needs (LSN) and Libraries Serving Persons with Print Disabilities (LPD) sætter løbende fokus på biblioteksbetjening af mennesker med særlige behov i deres specielle sessioner på konferencen.

Medarbejdere på folkebiblioteker og på pædagogiske læringscentre bør deltage i livslang læring på alle niveauer.

At deltage i workshops, seminarer og konferencer organiseret af en regering, en biblioteksforening, en biblioteksskole, en ordblindeorganisation, et bibliotek for mennesker med læsevanskeligheder eller en anden professionel organisation vil højne bevidstheden og medvirke til at mindske barrierer for fremskridt.

4.5 Strategisk planlægning

Det er vigtigt, at de medarbejdere, som er ansvarlige for biblioteksbetjeningen af mennesker med ordblindhed og læsevanskeligheder, deltager i den samlede planlægningsproces for biblioteket. Det sikrer, at bevidsthed og støtte integreres i de overordnede mål og langsigtede planer for biblioteket.

Ad-hoc indsatser kan give en vis indflydelse på kort sigt, men en velgennemtænkt plan vil føre til langt bedre resultater på langt sigt. En integreret og langsigtet tilgang, som omfatter den samlede biblioteksbetjening, er nødvendig. Det er en selvfølge, at der er tilstrækkelige ressourcer til rådighed til materialer, personale, markedsføring og andre forudsætninger.

4.6 Betjening og vejledning

At gå ind på et bibliotek kan være en udfordring for mennesker med ordblindhed, fordi biblioteket er en bygning fuld af skrevne tekster, som volder dem vanskeligheder. Sørg for, at brugere med ordblindhed eller andre læsevanskeligheder føler sig velkomne og godt tilpas ved at behandle dem med respekt og empati. Det er vigtigt at biblioteksbesøget bliver en positiv oplevelse.

Brugerne nævner sjældent, at de er ordblinde, så bibliotekaren skal være god til at interviewe og til at lytte. Her er nogle tips:

- Forném, hvorvidt brugeren er interesseret i at tale om sine læsevanskeligheder og tilpas betjeningen i overensstemmelse hermed
- Understreg, at der er andre materialer end bøger f. eks. film, lydbøger, musik, spil, arrangementer, letlæste materialer og læseværktøjer
- Fortæl brugerne om de muligheder, de ikke ser, såsom digitale ressourcer
- Tilbyd en personlig rundvisning og følg dem hen til hylderne og til relevante områder
- Tilbyd forlænget lånetid.

“Letlæst området”

- Forklar nye brugere, hvordan materialerne er ordnet
- Vis de forskellige materialer
- Gør opmærksom på at nogle materialer også er tilgængelige som lydbøger
- Vis og forklar, hvad piktogrammerne står for.

Onlinetjenester

- Vis relevante dele af bibliotekets hjemmeside
- Informer brugerne om relevante online tjenester og vis dem, hvordan man bruger dem.

Som bibliotekar skal du huske følgende, når du betjener mennesker med ordblindhed:

- Hvad der virker for én person hjælper måske ikke den næste
- Vær bevidst om brugerens stærke sider og fokuser ikke kun på svaghederne
- Vær positiv og accepter de løsninger, brugeren selv foreslår
- Hovedsagen er glæden ved at læse og ikke at løse specifikke problemer. Bibliotekspersonalets rolle er forskellig fra lærernes og pædagogernes.

5. INDHOLD

Bibliotekernes kerneopgave er at give adgang til indhold i form af information, tidsskrifter og bøger. Den måde, hvorpå indholdet skrives, præsenteres og formidles, kan gøre en kæmpestor og positiv forskel for læsere med ordblindhed.

I dette kapitel beskrives, hvordan det enkelte bibliotek kan tilvejebringe tilstrækkeligt indhold og specialiserede værktøjer til at betjene mennesker med ordblindhed.

5.1 Trykte materialer

Den måde teksten er trykt på kan gøre en stor forskel for mennesker med ordblindhed. Der er enkle regler for og anbefalinger til, hvordan man præsenterer trykt tekst og skærmtekst på en ordblindevenlig måde. De omfatter anbefalinger til skrifttyper, størrelse, spatiering og layout. Lange sætninger og orddeling bør også undgås. (Mere information om, hvad man må og ikke må, når det gælder ordblindevenligt tryk, se Appendiks B).

5.2 Letlæst

Målet med letlæste udgivelser er at præsentere tekster, så de både er lette at forstå og passer til forskellige aldersgrupper. Letlæste materialer kan være svaret på forskellige læseproblemer herunder ordblindhed. De kan også bruges af mennesker med begrænsede intellektuelle/kognitive evner.

Letlæst forbedret af nye teknologier

Elektronisk læsning har gjort fordelene ved letlæste materialer større, fordi skrifttyper, størrelse og farvekontrast nemt kan tilpasses behovene hos mennesker med ordblindhed. DAISY-lydbøger, lydbøger og videoer kan f. eks. være en stor fordel for mennesker med ordblindhed.

Et godt eksempel fra Sverige

I Sverige er de fleste letlæste bøger, udgivet af Centrum för Lättläst, konverteret til DAISY-lydbøger af Myndigheten för tillgängliga medier (MTM). Unge med ordblindhed eller læseproblemer kan lytte til en DAISY-bog samtidig med, de følger med i den trykte bog, og begge udgaver kan lånes sammen fra skole- eller folkebiblioteker.

Produktion af letlæste materialer

Ved produktion af originale letlæste materialer eller konvertering en original tekst til en letlæst version, skal forfatteren/udgiveren tage højde for indhold, sprog, illustrationer og grafisk layout. Se IFLA's anden (reviderede) udgave af *Guidelines for easy-to-read materials*, 2010 (*Professional report 120*), (se også appendiks B).

5.3 Lydbøger

At lytte til en lydudgave af en bog er et velkendt og udbredt alternativ til at læse trykt tekst, og kan være en fin løsning for mennesker med ordblindhed.

Mange folkebiblioteker tilbyder lydbøger, og de fleste biblioteker for blinde eller mennesker med læsevanskeligheder samt relaterede organisationer i Europa og USA er også begyndt at distribuere digitale lydbøger til mennesker med ordblindhed.

Unge ordblindes brug af lydbøger har en positiv effekt på deres lyst til at læse og på deres faglige præstation. Desuden har kombinationen af at læse teksten, mens man lytter, stor betydning og er med til at forbedre læsefærdighederne. Men det er også i orden, at lægge den trykte bog fra sig en gang imellem og bare nyde lydbogen.

Der er flere og flere velfortalte og indspillede lydbøger til rådighed både på det kommercielle marked for den brede offentlighed og i specialsamlinger til mennesker med læsevanskeligheder. Historisk set har de kommercielle lydbøger ofte været forkortede udgaver, mens lydbøgerne i specialsamlingerne ofte er tro gengivelser af det oprindelige trykte værk, som blot ser anderledes ud. De vigtigste lydbogsformater er beskrevet nedenfor.

En dansk undersøgelse (*Hjælpe midler og adgang til læring blandt børn og unge med ordblindhed/svære læsevanskeligheder*, 2011) viser, at lydbøger er en væsentlig læseplatform for et stort antal børn og unge med ordblindhed eller svære læsevanskeligheder. Dermed er lydbøger et middel, til at erhverve sig viden og erfaring.

En svensk undersøgelse (*Talking Books and Reading Children*, 2013), baseret på fokusgruppediskussioner, konkluderer, at bibliotekerne bør koncentrere sig om børns brug af lydbøger og understreger vigtigheden af en professionel tilgang, hver gang man møder brugeren.

Lyd-cd

Lydbøger på cd er blandt de mest anvendte teknologier på markedet. Teknologien er dog på retur og begrænset af størrelse og navigationsmuligheder. En gennemsnitlig bog varer op til 10 timer (600 minutter) svarende til 9 til 10 cd'er i alt. Det er en udfordring, at samle cd'erne i én mappe og sørge for, at de ligger i den rigtige rækkefølge. På den anden side er lyd kvaliteten fremragende, og de fleste mennesker ved, hvordan man håndterer dem. Lydbøger på cd anbefales som et godt første skridt til at gøre læsere fortrolige med at høre lydbøger.

Danmark

På danske biblioteker er lydbøger på cd stort set erstattet af lydbøger i MP3 format.

MP3

Flere og flere lydbogsproducenter gør indholdet tilgængeligt som downloads i MP3-format, den førende standard for komprimering af lydfiler. At lytte til en lydbog i MP3-format på en mobil platform er nok den mest populære måde at bruge lydbøger på, især blandt unge.

DAISY-lydbøger

En DAISY-lydbog er som regel en lydudgave af et eksisterende værk, indlæst med en menneskelig stemme. Den bliver typisk lavet som en cd med cd-rom specifikationer og komprimeret til MP3-format, så hele bogen er tilgængelig på én cd.

DAISY er en international åben standard, som bruges til at producere bøger med en stærk struktur, der tillader navigation imellem kapitler, underafsnit (sider og afsnit) herunder mulighed for at sætte bogmærker. En anden fordel er muligheden for at nedsætte afspilningshastigheden, som gør det lettere for mennesker med ordblindhed at lytte til DAISY-bogen sammen med den trykte udgave.

Selvom nogle af de gængse cd/dvd-afspillere genkender MP3-formatet og kan afspille DAISY-lydbøger, er det bedst at afspille dem på en særlig DAISY-afspiller eller ved at bruge gratis DAISY-afspilningssoftware for at få det fulde udbytte af navigations- og hukommelsesfunktionerne.

Mere information om DAISY kan findes på (www.daisy.org), herunder en udvidet liste over hardware afspillere, software afspilningsværktøjer, apps og enheder til afspilning af DAISY-lydbøger. (Se mere om afspillere og software til afspilning af DAISY-bøger i afsnit 6.3)

5.4 Digital information og e-bøger

Digitale eller elektroniske tekstfiler

Adgang til digitale tekststudgaver giver læsere med ordblindhed mange fordele. De mest åbenlyse er, at teksten kan:

- Tilpasses i skrifttype, størrelse og kontrast
- Give adgang til tekst-til-tale (TTS) software
- Søgges på ord niveau
- Navigeres på kapitel, side eller andre niveauer (afhængig af tekstfilens struktur)
- Give adgang via indholdsfortegnelsen.

Det er dog ikke alle filformater, der har samme fleksibilitet, og i alle tilfælde er det nødvendigt med en software-redaktør til at foretage tilpasningerne.

E-bøger og e-bogslæsere

En e-bog er en digital publikation, af samme længde som en bog, designet til at blive læst elektronisk på en dedikeret e-bogslæser (eller e-læser), såsom Kindle, Kobo eller SonyReader.

E-bogslæsere er baseret på en forholdsvis ny teknologisk udvikling, der kaldes e-blæk eller elektronisk papir, som giver et ekstremt stabilt billede med god læsbarhed uden refleksion i direkte sollys. De fleste kommercielt tilgængelige e-bogslæsere er typisk mellem 5-9 tommer store. Nogle e-bogslæsere anvender enkel touch-teknologi ved sideskift eller ved valg fra simple menuer. Det fleste e-bogslæsere er udstyret med ordbøger, der hurtigt foreslår synonymmer og betydninger. (Mere information om e-bogslæsere kan findes i afsnit 6.5 og i Appendiks B).

5.5 Synkroniseret tekst og lyd

Lydbøger, som indeholder synkroniseret tekst og lyd (med enten syntetisk tale eller optaget, menneskelig stemme) er blevet mere lettilgængelige. Mange populære læse- eller læringsværktøjer muliggør tekstoplæsning med syntetisk tale. Denne type bøger understøtter navigering og multisensoriske læseoplevelser ved at fremhæve den tekst, der bliver læst højt. Bøger i DAISY-format, med synkroniseret tekst og lyd integreret, er en god hjælp for mennesker med ordblindhed.

Bookshare er et tilgængeligt online bibliotek med digitale bøger tilgængeliggjort ved hjælp af en undtagelse i den amerikanske ophavsretslov, se https://www.bookshare.org/_/aboutUs/legal/chafeeAmendment. Bookshare tilbyder en samling af fuldtekst lydbøger til download i DAISY-format beregnet til multimodal læsning ved hjælp af syntetisk tale.

5.6 Digitale multimedie(hybrid) bøger

DAISY-multimedie (hybrid) bøger, bestående af tekst, lyd og billeder, er et eksempel på fuldtekst lydbøger, som er særligt velegnede til mennesker med ordblindhed. Den multisensoriske oplevelse gør disse bøger lette at læse og forstå.

Det er muligt at opnå forskellige afspilningsmuligheder ved at ændre skærmindstillinger, skriftstørrelse, farvekontrast og læsehastighed (se Appendiks B for flere eksempler på DAISY-multimedie bøger).

5.7 Brug af multimedier: billeder, tegneserier, grafiske noveller, video

Tænkning og læring med støtte fra billeder, i stedet for bare ord, er meget hurtigere og nemmere for mennesker med ordblindhed og andre læsevanskeligheder. Derfor er det vigtigt at stille bøger med billeder, tegneserier og grafiske noveller til rådighed for at forsyne ordblinde læsere med underholdende bøger.

Videoer er også en effektiv måde at bevare koncentration og interesse på. At se en video kan være et godt alternativ til at læse en bog. I Holland findes der mange videoklip med fokus på undervisningsmaterialer til skolebørn på den offentlige radio- og tv-kanals hjemmeside, www.schooltv.nl/beeldbank.

5.8 Oversigt

	Lyd-cd	DAISY-lydbog	E-bøger simple	DAISY-fuldtekst lydbøger	Digital multimedie	ePub3
Lyd (wave)	Ja (74 minutter på én cd)	Som regel ikke	Nej	Som regel ikke	Muligt	Muligt
Lyd (MP3)	Nej	Ja (+ 20 timer på én cd)	Nej	Ja (synkroniseret)	Muligt	Muligt
Tekst	Nej	Overskrifter	Ja	Ja (synkroniseret)	Ja	Ja
Navigation	Et niveau (spor)	Flere niveauer og sider	Indholdsfortegnelse og sider	Flere niveauer og sider	Indholdsfortegnelse og links	Indholdsfortegnelse og links
Billeder	Nej	Nej	Ja	Ja (synkroniseret)	Ja	Ja
Video	Nej	Nej	Nej	Nej	Ja	Ja

6. LÆSEVÆRKTØJER OG IT-STØTTE

Der er mange teknologier og læseværktøjer, som kan hjælpe mennesker med ordblindhed med at læse, skrive og få adgang til information. Uddannelsesmarkedet har virkelig opdaget mennesker med ordblindhed, og der tilbydes talrige nye produkter og løsninger. De varierer fra særlige penne og briller, lyd- og videoudstyr, hukommelses-værktøjer samt kurser i fonemgenkendelse og hurtig mobilisering af navne på f.eks. mad og kosttilskud.

Nogle af disse læseværktøjer og teknologier er et must for ethvert bibliotek. Andre er det nødvendigt at købe og installere individuelt.

6.1 Hvad man skal være bevidst om?

Teknologi kan være en stor støtte for den, der kæmper med at læse. Dog skal man være bevidst om, at teknologi aldrig er en komplet løsning i sig selv. Den er ikke en pakkeløsning, der passer alle, og den bør altid forankres i understøttende strategier, der er med til at opbygge tillid og forøge glæden ved at læse.

Det er nyttigt at have en vis personlig erfaring, når man foreslår it-støtte til brugere. Bibliotekspersonalet bør forsøge at blive fortrolige med nogle af de mere udbredte og anbefalede systemer, såsom DAISY-lydbøger, tekst-tale løsninger på lokale sprog og sidst, men ikke mindst, e-bogslæsning med e-bogslæsere eller apps.

6.2 Mobile læseværktøjer

Mobile læseværktøjer varierer fra standard mobiltelefoner til tablets, herunder MP3-afspillere, flashdrev, e-bogslæsere og smartphones. Læseværktøjer, som er tilgængelige på det almindelige marked, er mere attraktive for læsere med ordblindhed end specialudstyr, som ser anderledes ud og vækker opmærksomhed.

Unge ordblinde kan lide at høre lydbøger på mobile enheder, fordi de er nemme at håndtere og giver en følelse af inklusion. I Sverige findes der læringscentre, hvor der afholdes kurser for skolebibliotekarer, lærere og speciallærere. På kurserne lærer de, hvordan man downloader lydbøger og overfører filer til mobile enheder. Den slags kurser giver et godt grundlag for at udvikle biblioteksbetjening til unge med ordblindhed og andre læseudfordringer.

6.3 Afspillere og software til afspilning af DAISY-bøger

Flertallet af de specielle afspillere, som kan bruges til afspilning DAISY-lydbøger, har en høj funktionalitet, som omfatter navigation på forskellige niveauer såsom afsnit, underafsnit, side og sætning. Der er også mulighed for at sætte bogmærker, mens man læser, for hastighedsregulering (hurtigere eller langsommere), for justering af tone, og for at genoptage afspilningen af lydbogen, derfra hvor brugeren stoppede sidst. DAISY-afspillere er temmelig dyre. De fås i forskellige størrelser og modeller, herunder små bærbare afspillere, som kan læse tekstdokumenter (f. eks. Word) med syntetisk tale. Nogle af dem giver direkte adgang til et online DAISY-bibliotek (hvis det er tilgængeligt).

Det er også muligt at læse DAISY-lydbøger ved hjælp af software eller applikationer udviklet til Pc'er og bærbare computere. Antallet af apps til læsning på tablet eller smartphone stiger hele tiden. Denne måde at læse på er især populær blandt studerende.

AMIS er et eksempel på et gratis software til afspilning af DAISY-multimedie bøger fra DAISY-Konsortiet. Det er tilgængeligt på engelsk og mange andre sprog. AMIS og andre læseapplikationer tilbyder høj funktionalitet såsom fremhævelse af teksten, valg af skriftstørrelse, læsehastighed og kontrast samtidig med fuldtekst søgning. En opdateret liste over læseapplikationer til DAISY-lydbøger er tilgængelig på www.daisy.org/tools/splayback.

Danmark

Dansksproget oversigt: <https://www.e17.dk/support/daisy-afspillere>

6.4 Tekst-til-tale (TTS)

TTS eller skærm-læsnings-software konverterer digital tekst til syntetisk tale. Denne teknologi er stadig under udvikling, men der er gjort gode fremskridt de senere år. Mange hjemmesider er udstyret med en TTS-oplæsnings-knap, og mange smartphones og tablets har en indbygget TTS-oplæsnings funktion. Nogle TTS stemmer er offentligt domæne, mens andre kræver licens.

Mange mennesker synes ikke, at TTS endnu er egnet til læsning for fornøjelsens skyld, mens det er langt mere acceptabelt, når man læser tidsskrifter, aviser eller faglitteratur. Under alle omstændigheder er det tilrådeligt at suspendere sin egen dømmekraft og lade brugerne selv vælge, hvordan de vil bruge TTS.

Find ud af hvilke TTS applikationer, der er tilgængelige på det lokale sprog og test dem. Gratis syntetiske stemmer er tilgængelige på de fleste sprog.

De bedste resultater opnås, når læseren kan se den fremhævede tekst på skærmen og lytte til synkroniseret syntetisk lyd samtidigt. Det giver læseren med ordblindhed mulighed for at fokusere på betydningen af teksten.

Hvis den digitale tekst er tilgængelig i MS Word kan man bruge en "Gem som DAISY-plug-in" til at fremstille en DAISY-multimedie lydbog med TTS.

Mennesker med ordblindhed kan have problemer med korrekt opfattelse af talesprog (høre og forstå) (Deponio, 2012). Det kan være vanskeligt at lytte til og forstå syntetisk tale, men det bliver bedre med erfaringen og øvelsen. Hvis læseren synes, det er svært, kan man foreslå at nedsætte oplæsningshastigheden, da det kan bidrage til at øge forståelsen.

I nogle tilfælde bliver lydbøger produceret med indspillet syntetisk tale. Det giver en bedre og mere professionel kvalitet end anvendelsen af en lokal TTS applikation.

6.5 E-bogslæsere

E-bogslæsere er et udbredt værktøj til at læse publiceret information, og især mennesker med ordblindhed og andre vil få gavn af dem. Nogle e-bogslæsere er udstyret med TTS funktionalitet, som gør dem egnede til mennesker med ordblindhed.

Nogle positive egenskaber ved e-bogslæsere er, at de tilbyder:

- Justerbar skrifttype og størrelse
- Hurtig søgning i ordbøger
- Stabilt bogstavbillede
- Meget lang batterilevetid (normalt uger før genopladning)
- Behagelig læsning i dagslys
- TTS oplæsningsfunktion.

Det kan være nødvendigt, at brugeren har it-færdigheder for at holde styr på deres samling, og digital ophavsretsbeskyttelse kan skabe adgangsbarrierer.

At læse e-bøger på en tablet kan give en læser med ordblindhed en bedre oplevelse end de grå gengivelser, på de fleste e-bogslæsere. På den anden side kan de mange funktioner på en tablet være distraherende. Som regel bør brugerne støttes i at beslutte hvilken enhed, der er bedst egnet til deres formål.

6.6 Supplerende hjælpemidler

Stavekontrol og ordbøger

Udstyr med stavekontrol eller ordbog vil altid være en god hjælp.

Læsepenne

En læsepen er et bærbart skannings-værktøj til læsning og oplæsning, som også indeholder ordbøger. Den er designet til at hjælpe mennesker med ordblindhed med hurtigt at læse selvstændigt og forstå trykt tekst. Læsepenne bruges ikke meget længere.

Forstørrelseslineal og specialbriller

Nogle mennesker med ordblindhed kan have gavn af en læselineal. En læselineal er et forstørrelsesglas formet som en lineal med en styrelinje. Andre siges at have haft fordel af særlige briller (prisme linser), men disse resultater er kontroversielle.

Ordblinde software

Der findes mange softwarepakker til at støtte studerende med ordblindhed med at læse, skrive og studere. De fleste af disse pakker er blevet udviklet i en uddannelsesmæssig kontekst og omfatter bl.a. funktioner til at skrive noter eller resumeer.

Kurzweil Education System (KES) er et velkendt system til håndtering af uddannelsesmaterialer i multimedieformat. Filformatet er bundet op på Kurzweil Systemet og kan kun dannes, hvis man har adgang til det. Resultatet af KES filerne er synkroniseret TTS-oplæsning, som hjælper de studerende med at finde en logisk vej gennem en kompleks struktureret bog.

7. NU ER DET OP TIL DIG!

Disse guidelines forsøger at give så meget information og rådgivning som muligt. Bare rolig, der er masser af hjælp at hente.

De vigtigste anbefalinger i rapporten er at udforme en omhyggelig strategi, at samarbejde med interessenter og sidst, men ikke mindst, at gå frem ved at tage et skridt ad gangen.

Vi håber, du bliver inspireret af disse guidelines, checklisten, eksemplerne på best practice og vidensbanken.

Brug den sunde fornuft og fortsæt dialogen med jeres brugere med ordblindhed

Held og lykke!

Checkliste

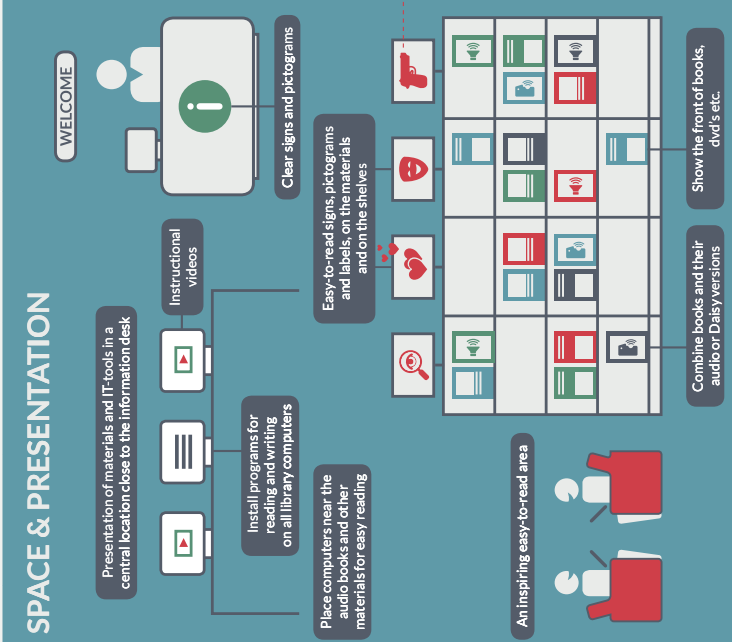
DYSLEXIA? WELCOME TO OUR LIBRARY!

INSPIRATION FOR LIBRARY SERVICES TO PERSONS WITH DYSLEXIA

COLLECTION & DEVICES

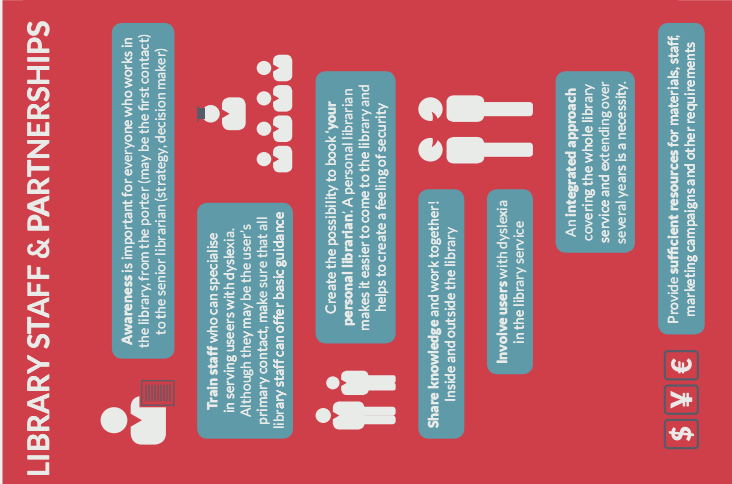
	Audio Books		Daisy talking books		Easy-to-read		Fiction and non-fiction titles		Materials of varying difficulty		Focus on fun: films, music, games		Digital resources		eBooks and eReaders		DAISY Reading tools (e.g. Daisy playback software, Daisy players, Daisy apps)		Magnifying rulers
---	-------------	---	---------------------	---	--------------	---	--------------------------------	---	---------------------------------	---	-----------------------------------	---	-------------------	---	---------------------	---	--	---	-------------------

SPACE & PRESENTATION

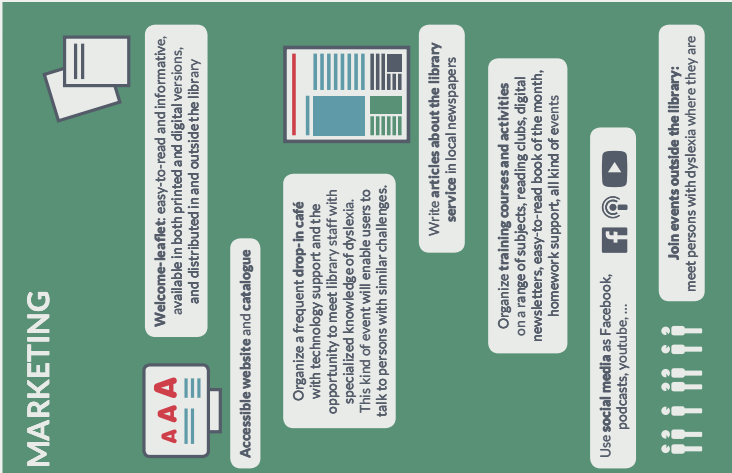
- WELCOME
- Presentation of materials and IT-tools in a central location close to the information desk
- Install programs for reading and writing on all library computers
- Place computers near the audio books and other materials for easy reading
- Clear signs and pictograms
- Easy-to-read signs, pictograms and labels, on the materials and on the shelves
- Combine books and their audio or Daisy versions
- Show the front of books, dvd's etc.
- An inspiring easy-to-read area

LIBRARY STAFF & PARTNERSHIPS

- Awareness is important for everyone who works in the library, from the porter (may be the first contact) to the senior librarian (strategy, decision maker)
- Train staff who can specialise in serving users with dyslexia. Although they may be the user's primary contact, make sure that all library staff can offer basic guidance
- Create the possibility to book 'your personal librarian'. A personal librarian makes it easier to come to the library and helps to create a feeling of security
- Share knowledge and work together! Inside and outside the library
- Involve users with dyslexia in the library service
- An integrated approach covering the whole library service and extending over several years is a necessity.
- Provide sufficient resources for materials, staff, marketing campaigns and other requirements

MARKETING

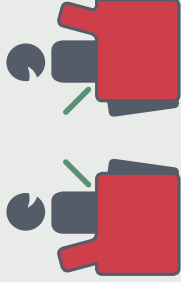

- Accessible website and catalogue
- Welcome-leaflet: easy-to-read and informative, available in both printed and digital versions, and distributed in and outside the library
- Organize a frequent drop-in café with technology support and the opportunity to meet library staff with specialized knowledge of dyslexia. This kind of event will enable users to talk to persons with similar challenges.
- Write articles about the library service in local newspapers
- Organize training courses and activities on a range of subjects, reading clubs, digital newsletters, easy-to-read book of the month, homework support, all kind of events
- Use social media as Facebook, podcasts, youtube, ...
- Join events outside the library: meet persons with dyslexia where they are

Checkliste

DYSLEXIA?

WELCOME TO OUR LIBRARY!

INSPIRATION FOR LIBRARY SERVICES TO PERSONS WITH DYSLEXIA

In 2001, IFLA published the Guidelines for Library Services to Persons with Dyslexia (Professional reports No 70).
Since then, the attitude towards persons with dyslexia has changed, supporting them with solutions and alternative ways of reading and writing, instead of training them, in many cases to no avail, to read from print and to spell correctly.
This revision of the "Dyslexia Guidelines" has been facilitated by IFLA. It has become a joint venture of the two neighbouring sections 'Library Services to People with Special Needs' (LSN) and 'Libraries Serving Persons with Print Disabilities' (LPD).

International Federation of Library Associations and Institutions
© IFLA, 2014

GREEK WORDS — POOR OR INADEQUATE — WORDS OR LANGUAGE

DYSLEXIA

There is no relationship between a person's level of intelligence, individual effort or socio-economic position and the presence of dyslexia. (EDA)

Dyslexia is a neurologically-based disorder.

There is no relationship between a person's level of intelligence, individual effort or socio-economic position and the presence of dyslexia. (EDA)

Although these readers cannot be considered a homogeneous group, there are some common characteristics:

- Reading at slow speed
- Having to read certain words or passages two or three times
- A tendency to get 'lost' somewhere on a page and then having to search for the sentence they were reading
- Putting a lot of effort into reading at word level and therefore no full access to a text.

The group of European Citizens with dyslexia and specific learning differences encompasses between 5 and 12 percent of the population, navigating through life in a largely non-dys' friendly world. (European Dyslexia Organization – EDA)

The National Center of Learning Disabilities (NCLD) – New York) declares that dyslexia impacts an estimated 15% of people.

Since language and orthography play an important role in reading, the level of dyslexia may differ across countries. Some alphabetical languages have a shallow orthography while other languages have a deep orthography. A shallow orthography means that the correspondences between letters and sounds in the writing system are close to one-to-one. A deep orthography will be more difficult for persons with dyslexia. (e.g. English: he met her: 5 x 'e' pronounced in a different way).

There is no relationship between a person's level of intelligence, individual effort or socio-economic position and the presence of dyslexia. (EDA)

Examples of difficulties other than reading difficulties which persons with dyslexia may experience:

- Difficulties when putting thoughts into words / formulating questions clearly (writing and speaking)
- Difficulties finding words
- Difficulties when performing two tasks at a time (like listening and taking notes at the same time)
- Difficulties when working under pressure of time
- Poor handwriting
- Problems when consulting information which is alphabetically organized
- Problems to find one's way inside of a building.

Early recognition and appropriate intervention and support can help the person with dyslexia to overcome problems, finding a good way to cope and develop alternate reading and learning strategies.

FAMOUS PERSONS WITH DYSLEXIA

Jamie Oliver	Richard Branson	Agatha Christie	John Irving	Steve Jobs	Keira Knightley	John Lennon	Albert Einstein	Pablo Picasso	Ingvar Kamprad
--------------	-----------------	-----------------	-------------	------------	-----------------	-------------	-----------------	---------------	----------------

Download the guidelines for library services to persons with dyslexia on:

www.ifla.org/lsn

32

8. ORDLISTE

App - et selvstændigt program eller et stykke software designet til at opfylde et bestemt formål; en applikation, som især downloades af en bruger til en mobil enhed.

CD-rom – kompakt disk, skrivebeskyttet optisk enhed til lagring af elektroniske data på en computer.

DAISY - Digital Accessible Information System – en tilgængelig multimedie præsentation som er meget brugbar for mennesker med læse- og forståelsesproblemer. Teknologien er udviklet og bliver vedligeholdt, som en international standard for digitale bøger, af DAISY-Konsortiet – www.daisy.org. DAISY-multimedie kan være en lydbyg eller en syntetisk tekst såvel som en synkroniseret præsentation af tekst og lyd, som er produceret i overensstemmelse med DAISY-standarder. Materialerne kan distribueres på en cd/dvd, et hukommelseskort, eller via internettet, og de kan også læses på en computer, ved brug af DAISY-afspilningssoftware, på DAISY-afspillere eller på mobiltelefoner (*Panella, 2009*).

E-bog – en elektronisk bog, som kan læses på en computer eller en specielt designet håndholdt enhed.

E PUB 3 standard - EPUB® specifikationen er et standardformat til distribution og udveksling af digitale publikationer og dokumenter. EPUB 3.0 er den nyeste version af EPUB standarden (International Digital Publishing Forum – IDPF).

Flash drev – en lille elektronisk enhed som indeholder flashhukommelse, som bruges til lagring af data eller til at overføre data til eller fra en computer, digitalt kamera etc.

Forstørrelseslineal – en glaslineal som isolerer og forstørrer en linje ad gangen med en styrelinje.

IT - Informations Teknologi – en paraplybetegnelse, der dækker digitale teknologier, som bruges til at håndtere og formidle information.

Inklusion – at være del af en helhed (*Panella, 2009*), en person eller en ting som er medtaget i en helhed (*Oxford Dictionary*).

KES - Kurzweil Education System – læseteknologi for mennesker med indlærings- og læsevanskeligheder opfundet af Ray Kurzweil. En Kurzweil læsemaskine er en "tekst-til-stemme" læsemaskine med tale. For eksempel skanner Kurzweil 3000 læsemaskinen et trykt dokument, viser siden nøjagtig, som den ser ud i det originale dokument (f. eks. en bog eller et tidsskrift) inklusiv farvegrafik og billeder, læser dokumentet højt, mens den fremhæver teksten, efterhånden som den læses op (*Panella, 2009*). De fleste læsere med ordblindhed bruger Kurzweil software, ikke en maskine.

IT-støtte – som regel en kombination af hard- og software specielt designet til at overvinde eller kompensere for et handicap. Bruges hovedsagelig i forbindelse med et læse- eller synshandicap.

Letlæste bøger – kan være enten eksisterende bøger eller bøger bearbejdet eller skrevet specielt for mennesker med læse- eller kognitive begrænsninger (*Panella, 2009*).

Letlæste materialer – bearbejdning af tekst som gør den både nemmere at læse og forstå; appellerende materialer med lavt læseniveau for mennesker med læse- eller kognitive begrænsninger (*Panella, 2009*).

Lydbog – en lydoptagelse af en trykt bog, oprindelig designet til mennesker med synshandicap.

Lyd-cd – en kompakt disk i 44.1 kHz Wav format, som indeholder op til 74 minutters lyd.

Læsepen – et bærbart skanningsværktøj til læsning og oplæsning, som også kan indeholde ordbøger.

MP3 – en udbredt standard til komprimering af en lydsekvens til en meget lille fil, for at spare på digital lagring og transmission. Den er almindelig brugt i musikindustrien samt i DAISY-bøger.

MP3-afspiller – en enhed til afspilning af digitale MP3-lydfiler.

OCR - Optical Character Recognition – computergenkendelse af trykte eller skrevne bogstaver og tegn.

Ophavsret – den lovbaserede og overførbare eneret, ophavsmanden erhverver i et bestemt antal år til at trykke, offentliggøre, fremføre, filme eller indtale et litterært, kunstnerisk eller musikalsk materiale.

Ophavsretlige undtagelser eller begrænsninger – en betinget suspension eller begrænsning af ophavsretten under specielle omstændigheder f. eks. citering, undervisning, parodiering eller utilgængelighed på grund af læsevanskeligheder.

Smartphone – en mobiltelefon, som er i stand til at udføre mange af computerens funktioner. Den har typisk en relativ stor skærm og et operativsystem, som er i stand til at afvikle applikationer til de mest almindelige formål.

Stavekontrol – et computerprogram som kontrollerer stavning af ord i tekstfiler, typisk ved automatisk opslag i en lagret ordliste.

Synkroniseret tekst og tale - en proces hvorved der tilsættes lyd (enten menneskelig tale eller syntetisk tale) i form af et synkroniseret lag oven på en elektronisk tekst.

Tablet - en lille bærbar computer som modtager input via den trykfølsomme skærm og ikke nødvendigvis via et tastatur eller en mus.

Talesyntese – den proces hvorved man genererer talesprog ved hjælp af en maskine på grundlag af elektronisk tekst.

TTS - Tekst-til-tale – en form for talesyntese, som bruges til at danne en talt lyd-version af teksten i et elektronisk dokument.

Äppelhyllan (Æblehylden) – en hylde med bøger for børn med særlige behov mærket med et æblesymbol. De fleste folkebiblioteker i Sverige har en Æblehylde .

9. REFERENCER

9.1 Forord

Citat

Astrid Lindgren, i *Läshunger* fra tidsskriftet "Vi husmödrar", 1956: nr 10, s 4-5.

Baggrund

Guidelines for Library Services to Persons with Dyslexia. (IFLA Professional Reports No. 70 by Gyda Skat Nielsen and Birgitta Irvall, 2001), tilgængelig på 7 sprog. www.ifla.org/publications/ifla-professional-reports-70 (besøgt 1.10.2015).

Filosofi

United Nations Universal Declarations of Human Rights.

www.un.org/en/documents/udhr/ (besøgt 1.10.2015)

Dansk udgave:

FN's Verdenserklæring om Menneskerettigheder.

www.menneskeret.dk/files/media/dokumenter/om_os/om_menneskerettigheder_diverse/fn_verdenserklæring.pdf (besøgt 1.10.2015).

United Nations Universal Convention on the Rights of Persons with Disabilities.

www.un.org/disabilities/convention/conventionfull.shtml (besøgt 1.10.2015)

Dansk udgave:

Handicapkonventionen, FN's konvention om rettigheder for personer med handicap. www.clh.dk/fileadmin/templateclh/filer/pjecer/FNhandicapkonvention/FNkonventionenweb.pdf (besøgt 1.10.2015).

Socialministeriet, letlæst udgave af Handicapkonventionen. <http://sm.dk/publikationer/fns-handicapkonvention-om-rettigheder-for-mennesker-med-handicap-pa-let-dansk> (besøgt 1.10.2015)

World Report on Disability www.who.int/disabilities/world_report/2011/en/ (besøgt 1.10.2015).

9.2 Kapitel 1 Hvad er ordblindhed?

BDA, British Dyslexia Association (2013). *Dyslexi research information.*

www.bdadyslexia.org.uk/about-dyslexia/further-information/dyslexia-research-information-.html (besøgt 4.11.2013).

Davis, C (2005). *Shallow vs. Non-shallow Orthographies and Learning to Read Workshop 28-29 September 2005.*

A Report of the OECD-CERI Learning Sciences and Brain Research. Cambridge, United Kingdom: St. John's College, Cambridge University.

Elliott, J. G. and Grigorenko, E. L. (2014). *The Dyslexia Debate.* New York, USA, Cambridge University Press.

EDA, European Dyslexia Association (2013). *What is dyslexia?*

www.eda-info.eu/what-is-dyslexia (besøgt 15.11.2015).

IDA, International Dyslexia Association (2013). *What is dyslexia?* www.interdys.org/FAQ.htm (besøgt 4.11.2013.)

NCLD, National Center for Learning Disabilities (2013). *Dyslexia*.
www.nclld.org/types-learning-disabilities/dyslexia (besøgt 4.11.2013).

Ordblindeforeningen. *Hvad indebærer ordblindhed?*
www.ordblindeforeningen.dk/viden_om.asp (besøgt 1.10.2015).

Panella (2009) *Glossary of Terms and Definitions*. (IFLA Professional reports No. 117 by Nancy Panella, 2009).
www.ifla.org/files/assets/hq/publications/professional-report/117.pdf (besøgt 1.10.2015).

Shaywitz, S.E (1998) *Dyslexia*. In *N Engl J Med* 1998; 338:307-312 January 29, 1998.
www.nejm.org/doi/full/10.1056/NEJM199801293380507 (besøgt 1.10.2015).

Socialstyrelsen. *Om ordblindhed*.
<http://socialstyrelsen.dk/handicap/ordblindhed/om-ordblindhed/om-ordblindhed> (besøgt 1.10.2015).

Den store Danske. Gyldendals Online Leksikon. *Ordblindhed*.
www.denstoredanske.dk/Sprog,_religion_og_filosofi/Sprog/Sprogvanskeligheder/ordblindhed
(besøgt 1.10.2015).

Stanovich (1986) *Matthew effects in reading: Some consequences of individual differences in the acquisition of reading*. *Reading Research Quarterly*, 21(4), 360-407.
https://www.psychologytoday.com/files/u81/Stanovich__1986_.pdf (besøgt 1.10.2015).

9.3 Kapitel 3 Velkommen på biblioteket!

Auxiliary Aids (2011) *Auxiliary aids and access to learning for children and young people with dyslexia/severe reading difficulties*, Nota February 2011.
www.nota.nu/sites/default/files/English_version_of_survey.pdf (besøgt 8.7.2013).

Dansk udgave:
Hjælpemidler og adgang til læring blandt børn og unge med ordblindhed/ svære læsevanskeligheder.
www.nota.nu/sites/default/files/Nota_Epinion_2011.pdf (besøgt 1.10.2015).

Kængurulommen
www.nota.nu/k%C3%A6ngurulommen (besøgt 1.10.2015).
www.nota.nu/pegebog-foelebog-hoejtlaesning (besøgt 1.10.2015).

Piktogrammer
www.letbib.dk/res/docs/piktogrammer-faglitteratur.pdf (besøgt 1.10.2015).
www.letbib.dk/res/docs/piktogrammer-skoenlitteratur.pdf (besøgt 1.10.2015).

Specialpædagogisk støtte (SPS). www.spsu.dk/ (besøgt 1.10.2015).

Talking Books (2013) *Talking books and reading children*.
Children describing their use of talking books, The Swedish Agency for Accessible Media, 2013.
www.mtm.se/documents/logotyp/talkingbooks_rapport_webb.pdf (besøgt 10.9. 2013).

Web Accessibility Initiative, WAI. www.w3.org/WAI/intro/accessibility.php (besøgt 1.10.2015).

9.4. Kapitel 5 Indhold

Auxiliary Aids (2011) Auxiliary aids and access to learning for children and young people with dyslexia/severe reading difficulties, Nota February 2011.

www.nota.nu/sites/default/files/English_version_of_survey.pdf (besøgt 8.7.2013).

Dansk udgave:

Hjælpemidler og adgang til læring blandt børn og unge med ordblindhed/ svære læsevanskeligheder.

www.nota.nu/sites/default/files/Nota_Epinion_2011.pdf (besøgt 1.10.2015).

DAISY-Consortium. www.daisy.org (besøgt 1.10.2015).

Guidelines for easy-to-read materials. (IFLA Professional reports No. 120. Revision by Misako Nomura, Gyda Skat Nielsen and Bror Tronbacke, 2010).

www.ifla.org/files/assets/hq/publications/professional-report/120.pdf (besøgt 1.10.2015).

Schooltv. www.schooltv.nl/beeldbank/ (besøgt 1.10.2015).

Talking Books (2013) Talking books and reading children. Children describing their use of talking books, The Swedish Agency for Accessible Media, 2013.

www.mtm.se/documents/logotyp/talkingbooks_rapport_webb.pdf (besøgt 10.9. 2013).

9.5 Kapitel 6 Læseværktøjer og it-støtte

DAISY-læseværktøjer: www.daisy.org/tools/splayback (besøgt 1.10.2015).

DAISY-afspillere: <https://www.e17.dk/support/daisy-afspillere> (besøgt 1.10.2015).

Deponio (2012) Pamela Deponio. *Dyslexia and Co-occurring Specific Learning Difficulties*, University of Edinburgh. www.ifla.org/files/assets/libraries-for-print-disabilities/conferences-seminars/2012-08-tallinn/2012-08-08-deponio.pdf (besøgt 18.12.2013).

Schneps MH, Thomson JM, Chen C, Sonnert G, Pomplun M (PLOS, 2013). *E-Readers Are More Effective than Paper for Some with Dyslexia.*

www.plosone.org/article/info%3Adoi%2F10.1371%2Fjournal.pone.0075634 (besøgt 18.12.2013).

9.6 Kapitel 8 Ordliste

Panella (2009) *Glossary of Terms and Definitions. (IFLA Professional reports No. 117 by Nancy Panella, 2009).*

www.ifla.org/files/assets/hq/publications/professional-report/117.pdf (besøgt 1.10.2015).

Oxford English Dictionary, online edition (besøgt 24.6.2014).

Arbejdsgruppen bag de nye guidelines *Biblioteksbetjening af mennesker med ordblindhed. IFLA Guidelines – revideret og udvidet*, 2014.

APPENDIKS A: BEST PRACTICE

Formålet er ikke en komplet liste, men at give eksempler til inspiration.

Canada

Podcamp er en "ikke-konference (unconference) for mennesker, der er interesseret i sociale medier, blogging, mobile tjenester, web design og alt det andet internet herimellem." Det er et brugerdrevet møde, hvor kreativitet er vigtig. Da mennesker med ordblindhed ofte er meget kreative, kan den slags initiativer få dem til at gå på biblioteket.

<http://podcamphalifax.ca/> (besøgt 16.9.2013).

Danmark

letbib.dk. Et projekt, hvor man indsamlede best practice fra folkebiblioteker i Danmark og udlandet. Projektets mål var at udvikle et enkelt og tilgængeligt værktøj for folkebiblioteker for at gøre det let at opprioritere brugere med læsevanskeligheder. Projektet blev støttet af Danmarks Biblioteksforening.

Hjemmesiden er opdelt i to dele, en for brugere og den anden for formidlere. Den brugerorienterede del af hjemmesiden giver ideer til læsning, internet ressourcer, videoer og læseværktøjer for mennesker med læsevanskeligheder. Hjemmesiden for formidlere giver gode ideer og råd til markedsføring, biblioteksanbefalinger, et nyhedsbrev, relevante hjemmesider og indretning af biblioteksrummet.

www.letbib.dk/about (besøgt 16.9.2013).

Dansk udgave:

www.letbib.dk/om (besøgt 1.10.2015).

Nota er det danske nationalbibliotek for mennesker med læsevanskeligheder. Hjemmesiden er tilgængelig på engelsk. Hjemmesiden indeholder et udvalg af videoer med unge, som beskriver, hvordan ordblindhed har påvirket deres liv (med engelske undertitler). Introduktion til Nota.

www.nota.nu/node/111 (besøgt 16.9.2013).

Dansk udgave:

www.nota.nu/introduktion-til-nota (besøgt 1.10.2015).

E17 er Nota's online bibliotek. Brugere kan søge, downloade, streame eller bestille lydbøger.

www.e17.dk/velkommen (besøgt 16.9.2013).

Eksempel på tegneserier: www.e17.dk/medier/39619 (besøgt 5.11.2013).

Dansk udgave:

www.e17.dk/ (besøgt d. 01.10.2015).

Get going! How to bring library services to persons with dyslexia into focus at your library?

Eksempler på biblioteksbetjening af mennesker med ordblindhed på to danske folkebiblioteker i Ballerup og Lyngby. Præsentation på P3 konferencen (IFLA Satellite Conference of LPD): Library Services for Print Disabled Persons through Partnerships with Publishers and Public Libraries, 2009, Belgium.

www.ifla.org/files/assets/libraries-for-print-disabilities/presentations/get_going_pedersen_mortensen.ppt (besøgt 4.6.2014).

Finland

Celia er et finsk statsejet bibliotek, som producerer og tilbyder litteratur i tilgængelige formater til mennesker, som ikke kan læse almindelig trykte bøger, herunder mennesker med ordblindhed. Celia producerer lærebøger til alle uddannelsesniveauer. Nogle letlæste bøger bliver også produceret som lydbøger. Hjemmesiden indeholder en oplæsningsfunktion og en letlæst udgave af hjemmesiden. Biblioteket har ansat en lærer i specialundervisning, som skal være med til at udvikle produkter og tjenester til børn med ordblindhed. Celia har oprettet en hjemmeside med information om ordblindhed i samarbejde med andre organisationer, der beskæftiger sig med ordblindhed og indlæringsvanskeligheder. Hjemmesiden indeholder en mindre ordblindedtest (baseret på en test udviklet af den engelske ordblinde organisation, British Dyslexia Association) og en side, hvor brugere kan stille spørgsmål.

www.lukihairio.fi/sv/ (besøgt 16.9.2013).

“Senat.sakaisin” er Celias facebook initiativ for teenagere med ordblindhed. Initiativet blev præsenteret på et IFLA satellit møde i 2012 arrangeret af Libraries Serving Persons with Print Disabilities (LPD): *Words Upside Down: Dyslexic Teens on Facebook*.

www.ifla.org/files/assets/libraries-for-print-disabilities/conferences-seminars/2012-08-tallinn/2012-08-09-katela.pdf (besøgt 7.11.2013).

Læsehunde på biblioteker har spredt sig fra USA til Skandinavien. Læsehunden lytter til børn, der er usikre læsere, mens de læser op. Kaarina folkebibliotek i det vestlige Finland, var det første bibliotek, som introducerede læsehunde. Raisa Alameri, som er specialbibliotekar på Sello Bibliotek, Espoo Hovedbibliotek (Espoo City Library) præsenterede servicen på IFLA konferencen i Helsinki i 2012: *My mission is to listen: Read to a dog – but not just any dog*.

www.conference.ifla.org/past/2012/160-alameri-en.pdf (besøgt 16.9.2013).

Danmark:

Oversigt over læsehunde på danske biblioteker: www.laesehunde.dk/foreningen/laeseteams/ (besøgt 1.10.2015).

Flandern – Belgien

Luisterpuntbibliotheek er det flamske offentlige bibliotek, som betjener mennesker med læsevanskeligheder. Kampagnen *I hate reading* blev præsenteret på IFLA satellit mødet i 2012 arrangeret af Libraries Serving Persons with Print Disabilities (LPD): *I hate reading! Dyslexic? Go for an audio book! A campaign in Flanders for young potentials with dyslexia*. Presentation by Saskia Boets, Tallinn, August 2012.

www.ifla.org/files/assets/libraries-for-print-disabilities/conferences-seminars/2012-08-tallinn/2012-08-08-boets.pdf (besøgt 16.9.2013).

www.ikhaatlezen.be (besøgt 16.9.2013) og www.luisterpuntbibliotheek.be/nl/english (besøgt 15.9.2013).

Japan

Chofu City Library i Tokyo har udvidet sin service til at omfatte mennesker med ordblindhed og andre læsevanskeligheder og har indrettet et hjørne med DAISY- multimedie bøger og foldere om ordblindhed og DAISY. Formålet har været at skabe opmærksomhed efter ændringen af ophavsretsloven i 2010. Via biblioteket kan brugere få adgang til Saphie Library, et DAISY-online bibliotekssystem, som drives af Det Japanske Braille Bibliotek (Japan Braille Library) og den nationale organisation for adgang til information for mennesker med synshandicap (National Association of Information Facilities for People with Visual Disabilities).

Chofu City Library: www.lib.city.chofu.tokyo.jp/hs/hs_service.html#serv05 (besøgt 30.11.2013).

Sapie Library: <https://www.sapie.or.jp/> (besøgt 30.11.2013).

Nederlandene

The Easy Reading Plaza (ERP) ("Let-læsnings-plads") er en særlig del af afdelingen for unge på hollandske og belgiske (flamske) biblioteker, beregnet til børn med læsevanskeligheder i grundskolen. De indbydende og særligt udvalgte læsematerialer opmuntrer dem til at læse. ERP har også specialdesignede møbler, som indebærer at samlingen præsenteres med forsiden frem, så man viser forsiden i stedet for ryggen af materialerne.

Takket være sin indbydende præsentation af samlingen har ERP nået mange brugere såsom børn med ordblindhed, AD(H)D, autisme og børn med begrænset ordforråd. En rådgiver for letlæsning arrangerer aktiviteter for forældre, lærere og bibliotekarer. Hjemmesiden www.makkelijklezenplein.nl og www.makkelijklezenplein.be (besøgt 5.11.2013) indeholder oplysninger om letlæsning for børn, forældre, lærere og bibliotekarer.

Norge

NLB, Norsk lyd- og blindeskriftbibliotek er et bibliotek for mennesker med læsevanskeligheder. Biblioteket producerer fiktion for alle aldersgrupper og lærebøger for studerende på videregående uddannelser. www.nlb.no/en/about-nlb/facts/facts-about-nlb/ (besøgt 5.11.2013).

Rett til å lese er en langsigtet kampagne, som opmuntrer til samarbejde og partnerskab. Kampagnens formål er at fremhæve vigtigheden af adgang til litteratur.

Spre ordet er den første "Rett til å lese" kampagne. Alle folkebiblioteker i Norge inviteres til at være vært for en udstilling og bidrage til at udbrede information om tilgængelig litteratur. <http://rettila lese.no/> (besøgt 16.9.2013).

Storbritannien

Birmingham Public Library har en særlig hjemmeside for mennesker med ordblindhed. www.birmingham.gov.uk/cs/Satellite?c=Page&childpagename=Lib-Accessibility/PageLayout&cid=1223092571076&pagename=BCC/Common/Wrapper/Wrapper (besøgt 16.9.2013).

Birmingham Public Library har også skabt sin egen ordblindestandard. www.birmingham.gov.uk/cs/Satellite?c=Page&childpagename=Lib-Accessibility%2FPageLayout&cid=1223092571068&pagename=BCC%2FCommon%2FWrapper%2FWrapper (besøgt 16.9.2013).

Essex University Library har en særlig hjemmeside for studerende med ordblindhed og specifikke indlæringsvanskeligheder med information om it-støtte, individuelle eksamensordninger, indlæste forelæsninger og særlige bibliotekstilbud. www2.essex.ac.uk/stdsup/disab/disabilities/dyslexia.shtm (besøgt 16.9.2013).

Essex Public Library vandt i 2011 den britiske Jodi Awards for hjemmesiden: Digital Access for People with Learning Disabilities. Prisen gives til museer, biblioteker og arkiver for den bedste brug af digital teknologi med henblik på at forbedre tilgængeligheden for mennesker med handicap. På hjemmesiden er der et eksempel på en Letlæst guide til biblioteket. www.essex.gov.uk/Libraries-Archives/libraries/Documents/Welcome-libraries-easyread.pdf (besøgt 16.9.2013). www.essex.gov.uk/Libraries-Archives/libraries/Pages/Access-for-disabled-people.aspx (besøgt 16.9.2013).

Load2Learn er en online ressource, som hjælper skoler med at støtte elever med ordblindhed og læsevanskeligheder. Load2Learn er udviklet i et samarbejde mellem de nationale velgørende organisationer Dyslexia Action og Royal National Institute of Blind People (RNIB). <https://load2learn.org.uk/> (besøgt 16.9.2013).

Skotland - Edinburgh University Library har en webside for handicappede brugere om tilgængelighed og informationstjenester med eksempler på, hvordan man gør dokumenter, præsentationer og online materialer tilgængelige, såvel som information om it-støtte. Alle bibliotekets dokumenter er tilgængelige i alternative formater. Der er en række kompenserende software og hardware bredt ud på bibliotekerne, herunder særlige ordblind pakker på alle universitetets pc'er. Hvert år bliver bibliotekspersonalet inviteret til at deltage i undervisning i betjening af mennesker med handicap, som også omfatter ordblindhed.

Universitetet har en handicapservice for studerende, som tager sig af individuelle ordninger for studerende med handicap, herunder individuelle ordninger for biblioteksbetjening såsom forlænget lånetid, og biblioteket har en handicap informationsmedarbejder.

www.ed.ac.uk/schools-departments/information-services/services/help-consultancy/accessibility (besøgt 16.9.2013).

Sverige

Äppelhyllan. På de fleste svenske folkebiblioteker er der en hylde med bøger for børn med særlige behov kaldet Äppelhyllan (Æblehylden) markeret med et æblesymbol. Æblehylden indeholder information om medier for børn med læsevanskeligheder. Den informerer lærere og forældre om de forskellige medieformer, som biblioteket har for børn med særlige behov: lydbøger, videoer med tegnsprog for døve børn, taktile bøger, braille bøger m.v.

www.barnensbibliotek.se/Hem/OmBarnensbibliotek/English/tabid/439/Default.aspx (besøgt 16.9.2013).

www.barnensbibliotek.se/appelhyllan/tabid/382/Default.aspx (besøgt 7.11.2013).

Linköping Stadsbibliotek er et godt eksempel på, hvordan folkebiblioteker kan nå mennesker med ordblindhed. Folkebiblioteket samarbejder med flere organisationer i kommunen, uddanner personale til at støtte mennesker med ordblindhed og arrangerer kurser for lærere og andre medarbejdere på skolen.

www.linkoping.se/sv/Kultur-fritid/Linkopings-stadsbibliotek/Lasa-pa-olika-satt/ (besøgt 16.9.2013).

Samarbejde mellem folkebiblioteket og pædagoger om børn og teenagere med læsevanskeligheder – Linköping Stadsbibliotek

På Linköping Stadsbibliotek er der en enestående specialundervisnings ressource bestående af lærere og en psykolog med navnet Språkpedagogisk Centrum (Sprogpedagogisk center). Dets mål er at alle, som arbejder på skolerne, bør have kendskab til ordblindhed/ læsevanskeligheder og konsekvenserne heraf. Språkpedagogisk Centrum fører tilsyn med og tilbyder uddannelse til skolens personale og informerer og rådgiver også studerende og forældre. En medarbejder fra biblioteket arbejder 10 % på centret med fokus på at levere information om lydbøger, it-støtte og brug af online kataloget fra Myndigheten för tillgängliga medier (MTM).

www.linkoping.se/Skola-barnomsorg/Grundskolor/metodstod/Sprakpedagogiskt-centrum/ (besøgt 17.6.2015).

Mange biblioteker i Sverige arbejder sammen med skoler og/eller har et læringscenter for mennesker med (læse)vanskeligheder.

Initiativet *Collaboration between a public library and pedagogues regarding children and teens with print disabilities* blev præsenteret af Anna Fahlbeck på IFLA satellit mødet i 2012 arrangeret af Libraries Serving Persons with Print Disabilities (LPD) Tallinn, August 2012.

www.ifla.org/files/assets/libraries-for-print-disabilities/conferences-seminars/2012-08-tallinn/2012-08-09-fahlbeck.pdf (besøgt 16.9.2013).

Göteborg Universitetsbibliotek har en hjemmeside med information for studerende med ordblindhed eller synshandicap.

www.ub.gu.se/help/funktion (besøgt 16.9.2013).

Göteborg Bibliotekerne har en hjemmeside med læse- og skrivestøtte. Informationen er også tilgængelig som video.

<http://goteborg.se/wps/portal/invanare/bibliotek/fa-hjalp/fa-las-och-skrivstod!/ut/p/b1> (besøgt 16.9.2013).

Centrum for lättläst arbejder for alle menneskers ret til adgang til nyheder, information og litteratur uanset deres forudsætninger. Centret har flere målgrupper herunder mennesker med ordblindhed, og fungerer som ressource- og uddannelsescenter. Centret producerer og tilbyder hjælp omkring letlæste materialer. Centret udgiver bøger fra deres eget forlag, LL-förlaget. Der bliver udgivet omkring 25 bøger hvert år, bestående af bøger skrevet direkte i letlæste versioner og bearbejdnings af klassikere.
www.lattlast.se/start (besøgt 9.10.2015).

USA

Organization of Learning Ally er en national non-profit organisation, som støtter studerende med indlæringsvanskeligheder og deres familier.
<https://www.learningally.org/parents-students/is-it-dyslexia/> (besøgt 5.11.2013).

The Bookshare Project er et tilgængeligt online bibliotek for mennesker med læsevanskeligheder. De digitale bøger er tilgængeliggjort ved hjælp af en undtagelse i den amerikanske ophavsretslov. Projektet er støttet af US Department of Education. The Bookshare.org library forsyner mennesker med læsevanskeligheder i USA med lovlig adgang til over 40.000 bøger og 150 tidsskrifter, som er konverteret til braille, stor skrift, eller digitale formater til tekst-til-tale lyd.
<https://www.bookshare.org/> (besøgt 5.11.2013).

Reading Rockets, Washington, DC, er et nationalt multimedie læse- og skrive initiativ, som tilbyder information om og ressourcer vedrørende små børns læseindlæring, baggrunden for at så mange kæmper og hvordan omsorgsfulde voksne kan hjælpe. De formidler de bedste forskningsbaserede strategier til lærere, forældre, bibliotekarer og alle andre, der er involveret i at hjælpe det lille barn med at blive en stærk og selvstændig læser.
www.readingrockets.org/atoz/dyslexia/ (besøgt 5.11.2013).

Dyslexia Help with The Regents of the University of Michigan. Denne webside giver en trin for trin adgang til at forstå ordblindhed, udvikle en handlingsplan og begynde at få hjælp.
<http://dyslexiahelp.umich.edu/dyslexics/learn/what-dyslexia/best-practices> (besøgt 5.11.2013).

The Yale Center for Dyslexia & Creativity. Denne hjemmeside leverer nyheder og information om forskning i ordblindhed, tilbyder ressourcer, information og opmuntring til mennesker med ordblindhed, forældre, pædagoger og behandlere. Centret fremhæver også den enkelte ordblindes styrker.
<http://dyslexia.yale.edu/links.html> (besøgt 5.11.2013).

The Reading Education Assistance Dogs (R.E.A.D.) programmet forbedrer børns læse- og kommunikationsevner ved hjælp af en virkningsfuld metode: Læs for et dyr. R.E.A.D. var det første program, som udnyttede dyreterapi til at hjælpe børn med at forbedre deres læse- og kommunikationsevner og også lærer dem at elske bøger og læsning. Det er blevet mere udbredt verden over siden november 1999, hvor det blev lanceret i Salt Lake City.
www.therapyanimals.org/Read_Team_Steps.html (besøgt 28.6.2014).

APPENDIKS B: VIDENSBANK

Introduktion

Hensigten med dette dokument er ikke at levere omfattende information om ordblindhed og alle de indvirkninger, det har på folks liv. Vi forestiller os imidlertid, at bibliotekets medarbejdere ønsker at udvide deres viden på dette område med henblik på at kunne tilbyde skræddersyet betjening til mennesker med ordblindhed.

Med dette formål for øje, har vi sammensat en liste af pålidelige og objektive kilder; en lille vidensbank som kan konsulteres af bibliotekets medarbejdere. I udvælgelsen af kilder har vi tilstræbt en international og interkulturel synsvinkel, men vi er klar over, at de fleste kilder er af vestlig oprindelse.

Dominansen af kilder fra den engelsktalende verden kan forklares af to grunde: for det første er engelsk det mest udbredte sprog i IFLA organisationen; for det andet er engelsk et meget vanskeligt sprog på grund af dets dybe struktur, og derfor oplever alle læsere (især dem med ordblindhed), relativt flere problemer med at mestre skriftlig engelsk.

For at holde kilderne opdaterede, vil de blive kontrolleret årligt, og den nyeste version af vidensbanken vil være tilgængelig på IFLA hjemmesiden (www.ifla.org/lsn).

Ordblindhed

1. www.beatingdyslexia.com er en webside for mennesker med ordblindhed, men også for alle, der ønsker at vide mere om ordblindhed uden at skulle læse komplicerede artikler og bøger. En stor del af forklaringen gives ved hjælp af videoer.
2. The International Dyslexia Association: www.interdys.org
3. The Australian Dyslexia Association: <http://dyslexiaassociation.org.au>
4. The European Dyslexia Association: www.eda-info.eu
5. The British Dyslexia Association: www.bdadyslexia.org.uk
- 6a. Dyslexia International - sharing expertise. Dyslexia International er en ikke-statslig organisation, som samarbejder med UNESCO. Den tilbyder et online kursus om ordblindhed på engelsk: www.dyslexia-international.org
- 6b. Fransk udgave af dette online kursus: www.dyslexia-international.org/ONL/FR/Course/Intro.htm
7. På denne video taler den velkendte videnskabsmand Dr. Keith Stanovich om Matthæuseffekten i relation til læsning: www.youtube.com/watch?v=IF6VKmMVWEc
8. The Yale Center for Dyslexia and Creativity: <http://dyslexia.yale.edu/index.html>
9. IFLA Sektionerne Library Services to People with Special Needs (LSN) og Libraries Serving Persons with Print Disabilities (LPD).
Indenfor IFLA er der to specialist sektioner, hvor biblioteker og organisationer for mennesker med læsevanskeligheder samarbejder og deler erfaringer: www.ifla.org/lsn og www.ifla.org/lpd

Inklusion

UNESCO: Kommunikation og information:

www.unesco.org/new/en/communication-and-information/access-to-knowledge/access-for-people-with-disabilities

Handicapforståelse. Forskellige modeller

Disabled World, 2013 på www.disabled-world.com/definitions/disability-models.php

Information om forskellige syn på modeller af handicapforståelse kan findes i: *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. Artikler, der er af interesse for dette emne er:

Article 2 - Definitions

Article 8 - Awareness-raising

Article 9 - Accessibility

Article 21 - Freedom of expression and opinion, and access to information

Article 24 - Education

Article 30 - Participation in cultural life, recreation, leisure and sport

<http://plato.stanford.edu/entries/disability/#ModDis>

www.un.org/disabilities/convention/conventionfull.shtml

En animation på YouTube forklarer den sociale model for handicapforståelse:

www.youtube.com/watch?v=9s3NZaLhcc4

Web link til download *Understanding disability, a good practice guide* (fra ETTAD hjemmesiden):

<http://uk.ettad.eu/Understanding%20Disability%20-%20guide%20to%20good%20practice.pdf>

Begrænsninger i ophavsretten

Undtagelser og begrænsninger (jf. 2.2)

Ophavsret kan ses som en balance mellem ophavsmændenes rettigheder (eller deres repræsentanter) og brugernes rettigheder (læserne). De fleste love om ophavsret (og undtagelserne) definerer nogle særlige tilfælde, hvor rettighederne for ophavsmændene er suspenderet, undtaget eller begrænset. Ophavsretslove (og undtagelser) varierer fra land til land og har begrænset (territorial) rækkevidde. Hvad der er tilladt i ét land kan være ulovligt i et andet. The World Intellectual Property Organization (WIPO) er det FN agentur, der bestræber sig på, at håndtere ophavsret på den internationale arena.

www.wipo.org

Der er en stigende bevidsthed og konsensus om, at det ikke bare er mennesker med synshandicap, der er omfattet af de såkaldte handicap-undtagelser, skønt de som regel er skabt til gavn for mennesker med synshandicap.

www.visionip.org/portal/en

Den nyligt vedtagne *Marrakesh traktat* understøtter adgangen til publicerede værker for mennesker, der er blinde, svagtseende eller har andre læsevanskeligheder i forhold til trykt materiale (Marrakesh, June 27th 2013). Traktaten udvider begrebet "undtagelser" til at omfatte mennesker, som lider af "perceptuelle vanskeligheder, eller læsevanskeligheder, som ikke kan forbedres ...". Der findes også et *European Memorandum of Understanding*, som specifikt inkluderer mennesker med ordblindhed i kategorien af mennesker, som kan have gavn af denne undtagelse.

www.wipo.int/dc2013/en/

ec.europa.eu/internal_market/copyright/initiatives/access/index_en.htm

Er ordblindhed omfattet af undtagelsen i ophavsretten?

Mange specialbiblioteker betjener synshandicappede og andre mennesker med læsevanskeligheder. Variationer i de nationale ophavsretslove gør det ikke altid muligt at betjene mennesker med ordblindhed, og i mange tilfælde gør budgetbegrænsninger det umuligt at tilbyde det fulde omfang af betjeningen til mennesker med ordblindhed.

Når bøgerne er produceret og/eller kopieret i henhold til en handicap-undtagelse, kan de kun distribueres til dem, som er juridisk berettiget til at modtage dem. Dette kaldes begrænset udlån og kan skabe gnidninger med de eksisterende ikke-diskriminerende politikker for offentlige biblioteker.

Omfatter den nationale lov om ophavsret ingen undtagelser for mennesker med læsevanskeligheder såsom ordblindhed, så forsøg at skabe bevidsthed inden for biblioteksverdenen om, at det ikke er i overensstemmelse med de moderne internationale rammer for ophavsret, eksemplificeret ved *Marrakesh Traktaten* and *The European Memorandum of Understanding*. Biblioteker spiller en vigtig rolle ved at give adgang til viden, og de er nødt til at være med til at øve indflydelse på myndigheder.

Henvisning til *Handicapkonventionen*, De Forenede Nationers konvention om rettigheder for handicappede (UNCRPD), der blev vedtaget i 2008, kan være et stærkt juridisk argument for at benytte særlige kopier eller teknikker, som giver adgang til information for mennesker med ordblindhed. Oplysning om Handicapkonventionens status i ens eget land fås ved at kontakte Secretariat for the Convention on the Rights of Persons with Disabilities [SCRPD] i Division for Social Policy and Development [DSPD] i Department of Economic and Social Affairs [DESA] i United Nations Secretariat: www.un.org/disabilities/convention/conventionfull.shtml
BDA on the UK Equality Act:
www.bdadyslexia.org.uk/about-dyslexia/adults-and-business/disability-discrimination-act-.html

Hvilken betydning har bibliotekets udlån af digitale materialer?

E-bøgers betydning for mennesker med ordblindhed kan ikke overvurderes. Adgang til e-bøger betyder, at læseren får fleksibel adgang til teksten. Ikke alle e-bogsformater og e-bogslæsere giver de samme muligheder, men i bedste fald kan man variere skriftstørrelse og skrifttype, ændre baggrunden eller bruge syntetiske tale for at få teksten læst op. Det er vigtigt at argumentere for udlån af e-bøger til mennesker med ordblindhed og at arbejde ihærdigt for bibliotekernes ret til at inkludere e-bøger i deres udlånsrettigheder. IFLA fører kampagner i overensstemmelse hermed og har for nylig offentliggjort *Principles of Library eLending*.

IFLA udgør en stærk platform for, at bibliotekerne bliver hørt. IFLA har en professionel komité for Copyright and Other Legal Matters (CLM), som er ekspert på dette område. www.ifla.org/clm

Ordblindevenligt tryk

Når det er muligt, brug:

- Sans-serif skrifttyper såsom Arial eller Verdana eller prøv den specielt udviklede skrifttype Opendyslexic <http://opendyslexic.org/about/>
- 12 til 14 punkt skriftstørrelse
- Mellemrum på 1.5 eller dobbelt
- Cremefarvet/offwhite papir
- Bryd teksten op i korte blokke ved hjælp af overskrifter og underafsnit
- Brug fed skrift til at fremhæve teksten i stedet for kursiv og understregning
- Fremhæv vigtige dele af teksten ved at indramme den
- Juster teksten i venstre side på sprog, der skrives fra venstre mod højre (lige venstremargen og løs højremargen)
- Juster teksten i højre side på sprog, der skrives fra højre mod venstre (lige højremargen og løs venstremargen)
- Bryd teksten op i spalter i stedet for lange linjer.

Undgå:

- For lange sætninger
- Lange afsnit
- Start på en ny sætning i slutningen af en linje
- Glattet papir, som kan øge blænding
- Unødvendig brug af store bogstaver
- Papirkvalitet, hvor teksten kan ses igennem
- Unødvendig orddeling.

BDA Dyslexia Style Guide: www.bdadyslexia.org.uk/about-dyslexia/further-information/dyslexia-style-guide.html

Er der et valg mellem flere publikationer eller udgaver, kan denne liste hjælpe med at identificere det bedst egnede materiale til mennesker med ordblindhed. Når man producerer sit eget materiale (såsom en informationsfolder, en brochure eller tekster til hjemmesiden), kan man bruge denne liste.

De bedste tips til udformning af ordblindevenlige tekster: www.altformat.org/index.asp?pid=344

Letlæste materialer

I 2010 offentliggjorde IFLA den anden (reviderede) udgave af *Guidelines for easy-to-read materials* (Professional report, 120). Nogle pejlemærker for letlæste materialer eller tilpasninger:

- Undgå abstraktion: vær kortfattet, enkel, koncis og konkret
- Handlingen bør være ligetil og enkel
- Handlingen bør følge en rød tråd og have et logisk forløb
- Vær sparsom med sproglige symboler (metaforer)
- Undgå svære ord, men brug et voksent og værdigt sprog
- Forklar sjældne ord så de forstås i sammenhængen
- Forklar eller beskriv komplicerede sammenhænge på en konkret og logisk måde
- Brug en logisk, kronologisk ramme til handlingsforløbet
- Test materialet på de aktuelle/faktiske målgrupper, før det går i trykken.

En fremragende tommelfingerregel er at skrive, som om man genfortæller historien ansigt til ansigt med læseren.

Forenkling behøver ikke at være formynderisk. En velskrevet bog med et enkelt sprog kan være en positiv læseoplevelse for alle.

Hvor netværker man omkring letlæste udgivelser?

The international Easy-to-Read Network (www.easytoread-network.org) etableret af European Easy-to-Read organizations i 2005 er åben for alle, som er interesseret og engageret i letlæste spørgsmål. Medlemmerne mødes af og til på konferencer eller workshops arrangeret af netværket. De seneste aktiviteter i netværket fokuserer på letlæst på nettet, med særlig reference til W3C Web Accessibility Guidelines.

Hvordan integrerer man DAISY-lydbøger?

I mange lande tilbyder biblioteker for mennesker med læsevanskeligheder online tjenester, så læserne kan downloade eller lytte til DAISY-lydbøger. DAISY-bøger kan ikke købes på det kommercielle marked og har en historisk tilknytning til synshandicappede, og det gør det af og til vanskeligt at markedsføre dem som en offentlig biblioteksservice. Men DAISY-lydbøgerne kan anvendes af mange forskellige læsere og har en fremragende funktionalitet sammenlignet med mange af de kommercielle lydbogsudgivelser.

- Hvis det er muligt, er DAISY-lydbøger det perfekte valg, ved etablering af en lydbogstjeneste til mennesker med ordblindhed
- Igangsat udlån af DAISY-lydbøger ved at gå sammen med det nationale bibliotek for mennesker med læsevanskeligheder. F. eks. indgår DAISY-lydbøger som en del af den almindelige betjening på alle folkebiblioteker i Sverige
- Hvis det er muligt skal DAISY-lydbøger markedsføres som downloads til mobiltelefoner eller bærbare MP3-afspillere med DAISY-afspilnings software (såsom Read2Go app)
- DAISY-afspilnings software kan downloades gratis: www.daisy.org/tools/splayback

Ulemper ved digital tekst

Der er nogle ulemper ved at bruge digitale eller elektroniske filer, når man skal imødekomme de behov, som mennesker med ordblindhed har. Her er nogle af de mere åbenlyse:

- Det er ikke altid muligt at få fat i en digital fil, som indeholder den fulde tekst
- Digitale filer kan være beskyttet af Digital Rights Management (DRM) for at forhindre uautoriseret kopiering, som kan blokere for tekst-til-tale programmer
- Fremstilling af digital tekst ud fra en trykt bog er vanskeligt, tidkrævende og indebærer risiko for stavefejl gennem en dårlig optisk tegn-genkendelse (OCR)
- Skærmlæsning er ofte forbundet med indlæring eller med arbejde, ikke med fritidslæsning. Det gælder dog ikke ved læsning på en tablet.

For mere detaljeret information om tilgængelighed til elektroniske filer se internet portalen om e-accessibility: http://hub.eaccessplus.eu/wiki/Accessible_documents.

E-bogslæsere

Mange e-bøger kan også bruges på TFT/LCD skærme på en bærbar computer, tablet eller mobiltelefon, men de kræver et specielt program såsom Adobe Digital Edition eller iBook for at kunne læses, og i mange tilfælde for at låse den digitale beskyttelsesforanstaltning op. Ved at læse e-bøger på bærbare computere eller tablets kan man tilføje læseoplevelsen en bedre funktionalitet ved brug af farver, lyd og/eller levende billeder/videoer. Ved at tilføje disse multimedie lag ovenpå den digitale tekst, kan man øge tilgængeligheden til multimedie e-bogen. EPUB standarden, (udviklet i samarbejde med DAISY-Konsortiet), er eksemplarisk ved at specificere de tilgængelighedsproblemer, som udgivere og producenter af tilgængelige filer står overfor.

Sikkerhedsbeskyttelse af e-bøger

De beskyttelsesforanstaltninger, som forlag eller boghandlere iværksætter for at undgå ulovlig kopiering, kan have indflydelse på, hvordan e-bøgerne kan læses. For eksempel kan e-bøger købt via Amazon kun læses på en Kindle, og e-bøger købt via iBook Store kan man kun få glæde af ved at bruge iBooks. De fleste boghandler ændrer ikke e-bogsfilen til deres private format, men mange udvikler deres egne programmer (og apps) for at sikre salget og for at knytte kunderne til deres butikker. Det er ofte vanskeligt (hvis ikke umuligt) at udpakke e-bogsfilen fra appen og kopiere den til en valgfri læseenhed.

Kan biblioteker udlåne e-bøger?

Ligesom forlagene kæmper med at finde den bedste forretningsmodel til salg af e-bøger, så kæmper bibliotekerne (for det meste med forlagene) for at finde den bedste måde at udlåne e-bøger til brugerne på. I de fleste lande er e-bøgerne ikke omfattet af de ophavsretlige undtagelser, som tillader biblioteker at indgå trykte bøger i deres udlånssamlinger. Men i det tilfælde, hvor e-bogsfilen er konverteret til en tilgængelig version af et ellers utilgængeligt værk, kan bibliotekerne distribuere værket lovligt til læsere med ordblindhed ved hjælp af de handicappede brugeres undtagelse i ophavsretsloven.

Eksempler på DAISY-multimedie bøger

- Yoleo er en hollandsk hjemmeside oprettet og drevet af Dedicon, www.yoleo.nl, hvor unge kan interagere med DAISY-multimedie bøger
- I Japan stilles DAISY-multimedie lærebøger til rådighed for elever med ordblindhed i grundskolen og på ungdomsuddannelser af Japanese Society for Rehabilitation of Persons with Disabilities i samarbejde med frivillige DAISY-produktions organisationer: www.dinf.ne.jp/doc/daisy

